Urbanek, Rudolf
Jednota bratrska a vyssi vzdelani az do doby Blahoslavovy

BX
4921
U7

SPISY
LOSOFICKÉ FAKULTY
ARYKOVY UNIVERSITY
V BRNĚ

OPERA
FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE
BRUNENSIS

REDIGUJÍ:
JUL. GLÜCKLICH, ARNE NOVÁK A FRANT. NOVOTNÝ

ČÍSLO 1

JEDNOTA BRATRSKÁ A VYŠŠÍ VZDĚLÁNÍ AŽ DO DOBY BLAHOSLAVOVY

PŘÍSPĚVEK K 400. VÝROČÍ NAROZENIN BLAHOSLAVOVÝCH

NAPSAL

RUDOLF URBÁNEK

V BRNĚ 1923
VLASTNÍM NÁKLADEM VYDÁVÁ
FILOSOFICKÁ FAKULTA
V KOMISI POLYGRAFIE, BRNO, VEVEŘÍ 39

SPISY
FILOSOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERSITY
V BRNĚ

OPERA
FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE
BRUNENSIS

REDIGUJÍ:
JUL. GLÜCKLICH, ARNE NOVÁK A FRANT. NOVOTNÝ

ČÍSLO 1

JEDNOTA BRATRSKÁ A VYŠŠÍ VZDĚLÁNÍ AŽ DO DOBY BLAHOSLAVOVY

PŘÍSPĚVEK K 400. VÝROČÍ NAROZENIN BLAHOSLAVOVÝCH

NAPSAL

RUDOLF URBÁNEK

7. VII. 1930
Cc - 9. 52

V BRNĚ 1923
VLASTNÍM NÁKLADEM VYDÁVÁ
FILOSOFICKÁ FAKULTA
V KOMISI POLYGRAFIE, BRNO, VEVEŘÍ 39

BX
4921
U7

TISKEM POLYGRAFIE V BRNĚ.

JEDNOTA BRATRSKÁ A VYŠŠÍ VZDĚLÁNÍ AŽ DO DOBY BLAHOSLAVOVY.

Otázka vyššího vzdělání, za kterou se Jan Blahoslav na počátku roku 1567 ve „Filipice“, v nejskvělejším projevu svého umění literárního, celou váhou své osobnosti i se vší pronikavou účinností své výmluvnosti zasadil proti Janu Augustovi a jeho stoupencům — byla nejen zásadní otázkou dalšího vývoje bratrského, nýbrž při důležitosti, jaké Jednota stále více nabývala pro celkový český vývoj náboženský i kulturní, stávala se významnou i pro život národní vůbec[1]. Otázka ta se tehdy neozvala po prvé, ani nebyla tehdy vyřízena tak, aby se znovu nemusila vraceti, jak ukazují jména Vavřince Krasonického a Komenského, první, dosvědčujíc její naléhavost již před Blahoslavem, a druhé, potvrzujíc potřebu znovu se jí zabývati též po něm. Blahoslav sám ve „Filipice“ vděčně vzpomíná z těch, kdo v té příčině v Jednotě měli zásluhu, především Krasonického jako svého přímého předchůdce v úsilí o vyšší kulturní úroveň v Jednotě, lituje, že již Vavřinec nežije, „aby jim — misomusům — něco toho pověděl ústně a živě, což v svých knížkách napsal, čehož oni nebudou čísti, nemajíce kdy pro malátnost aneb mysl marnosti plnou!“[2] Blahoslav zde patrně naráží na spisek Krasonického „O učených“, jehož ozvěnu lze i jinak v pozdější tradici bratrské určitě postihnouti, zvláště u Br. Jafeta, a jenž však sám až do nedávna byl neznám[3]. Je to nejdůležitější historický příspěvek k našemu thematu, jenž až do roku 1530[4] — kdy jej asi Krasonický napsal z významného podnětu příležitostného, háje v příčině pořadí nových biskupů, zvolených po smrti Br. Lukáše, svého stanoviska, souvisejícího s naší otázkou, proti biskupu Martinu Škodovi — podává vítaný soubor zpráv o počtu i vlivu lidí učených v Jednotě.

[1] Za pokračování této práce, rozvádějící její thema i v době Blahoslavově, lze pokládati můj článek „K Filipice Blahoslavově“ v jubilejním „Sborníku Blahoslavově (1523—1923)“, vydaném v Přerově 1923.

[2] „Filipika“ (vydání F. A. Slavíka 1905) 102.

[3] Sr. poznámku Kroftovu v díle Gollově, Chelčický a Jednota v XV. století (1916) 58, kde dotčeno i vlivu tohoto traktátu na spis z mládí Blahoslavova „O původu Jednoty bratrské“. Za půjčení opisu traktátu „O učených“ ze sborníku musejního (V. F. 41) z roku 1590 děkuji Dr. Vojt. Sokolovi. Delší výňatek z něho otiskl Krofta u Golla, Chelčický atd. 205 a d. a 241 a d. kromě citátů drobnějších porůznu otištěných (160[2], 176[1] atd.).

[4] Přípisek — asi — opisovačův na konci: „Okolo léta Páně tisícího pětistého třidcátého toto psal bratr Vavřinec Krasonický.“

Jestliže již Krasonický, ač ještě nepatřil k humanistům, uznal za nutné důrazně se ozvati na obranu vyššího vzdělání v Jednotě, tím spíše je to pochopitelno u Blahoslava, v němž se již konečně setkávají oba hlavní proudy časové, reformace i humanismus, z nichž tento, jako tehdy nejvýznamnější složku evropské kultury vůbec, bylo možno pokládati za vlastního představitele nových snah kulturních. Ve větším přilnutí k vyšší vzdělanosti viděl Blahoslav pro Jednotu hlavní záchranu v těžké, nejisté přítomnosti i vlastní podporu dalšího příznivého vývoje, jako mohl již z minulosti její uvésti příklady, kdy „skrze laiky a příčinou jejich v pravdě boží neosvícení a malátnosti etc.“ ocitla se v nebezpečí zavedení, „by byl sám Pán Bůh na retuňk nepřispěl“ a nezachránil ji „skrze učené a příčinou umění“ [1], neboť podobná úskalí, na něž narážela Jednota v minulosti, podle správného odhadu zjevů přítomných, jež v typické formě zosobňoval Augusta, hrozila ji i dále. Tak otázka tato, úzce spojená s existenčním zabezpečením Jednoty, jejíž samostatnost i rozkvět Blahoslavovi, nejlepšímu znateli jejích tradic, ležely tak na srdci, se stává ústřední otázkou jeho života i jeho bohaté a mnohostranné činnosti a zaslouží si, aby v době, připomínající si památku Blahoslavovu, byla obrácena pozornost k tomu, jak již před ním a za jakých podmínek se vyvíjela.

Časové i věcné obdoby mezi Jednotou i českou reformací vůbec a mezi humanismem, zdálo by se, podávaly již dlouho před tím dosti podnětů k vzájemným stykům a vlivům, takže bylo by možno se diviti, proč k vlastnímu, plodnému zkřížení obou těchto proudů došlo poměrně tak pozdě. Čtrnácté století, doba Karlova, je stejně v Čechách mateřskou půdou snahám humanistickým jako reformně náboženským. U obou jsou to návraty k minulosti, jež je význačně charakterisují: jako humanismu takovým ideálem, jenž se mu skvěl z mlh zapadlých věků, byla antická kultura, s počátku latinská a později řecká, k níž však se záhy připojil i zájem na jedné straně o hebrejštinu, na druhé, obraceje se více k přítomnosti, o jazyky národní — tak reformě náboženské opět s důrazem, jaký kladla na Písmo jako na životní normu, v minulosti vyvstával ideál prvotní, apoštolské církve, prosté ještě všech těch nálezků lidských, připojených dalším, tisíciletým vývojem.

Než již při této obdobě hlásí se hned i podstatné rozdíly a vnitřní rozpory: humanistický ideál byl světský, z části přímo pohanský, kdežto u reformace určujícím zřetelem je víra, křesťanská ethika; jestliže tam převahu měl rozum se svou skeptickou kritičností, rozleptávající, ať již vědomě nebo bezděčně, základy dosavadního názoru světového, zde převládal náboženský cit, jdoucí stále ve stopách středověké nábožnosti

[1] „Filipika“ 108.

a s ní i středověkého názoru světového. Při humanismu přes to právě jeho prvky racionalistické u leckterých jeho přívrženců mohly připravovati styk s hnutím náboženským, zvláště snahou o probadání základních textů biblických, takže tím humanismus se stával vítaným pomocníkem úsilí o náboženskou obrodu, ale jinde — v Italii na př. o vztah mezi biblí a hebrejštinou se již zajímal i Poggio, tedy současník Husův a Jeronymův — nikoli u nás. V naší reformaci, jak lze chápati v prostředí, zatím jen slabě humanismem dotčené — v Němcích za Luthera byly již poměry jiné — bylo zdůraznění mravního ideálu příliš silné a jednostranné, ztrácejíc zájem skoro o všecko ostatní, co přímo nesouviselo s předmětem jeho živelní touhy, a propadajíc tak neobyčejné dalekozrakosti, jež ve své vzrušené vroucnosti vidí jen svůj daleký, zásvětný cíl a nedbá v daltonistickém zaujetí věcí jiných a bližších. Za takových předpokladů, vyznačujících se ostrým rozdílem mezi náboženskо-mravním ideálem reformačním a mezi osvětovým a esthetickým ideálem humanistickým, bylo možno již předem čekati, že otázka vyrovnání a smíru se stane zralou až později, až vysoko planoucí ohně poklesnou a jejich žáry ochladnou: pak teprve bude možna nějaká synthesa.

Utrakvismus právě proto se mohl smířiti s humanismem dříve nežli Jednota, jež, jsouc dědičkou jeho původního, vášnivého zápalu mravního, zůstávala i dále nedůvěřivě odmítavou k vyššímu vzdělání, živíc svou nechuť starými tradicemi, z nichž rostla česká reformace a jichž si byla Jednota dobře vědoma jako svých hlavních směrnic. I trvalo dlouho, než přemohla tyto tradice, pod jejichž vlivem se vytvořila její zvláštní, svérázná povaha, ve své sprostnosti tvrdě vzdorující svodům vyšší kultury. K oběma těmto věcem, k tradičním živlům přípravným i k jejich výsledku, k povaze Jednoty před jejím smírem se světem, jež však se v podstatných rysech uchovává i po tomto smíru — třeba přihlédnouti, chceme-li pochopiti těžký a dlouhý pochod, než Jednota dospěla od původní negace ke kladnému poměru k vzdělání vyššímu, vykonávajíc tak obdobný vývoj, jaký staletí před tím prodělal i její vzor, prvotní církev.

* * *

S odmítavým stanoviskem vůči kultuře vystupují již ve 14. století Valdenští, kteří z Rakous se rozšířili i do českého sousedství, tvoříce, ne-li přímo, alespoň náladou, pronikající jejich celým prostředím, důležitý přípravný článek nejen k jihočeskému radikalismu, nýbrž i k české reformaci vůbec. Jejich vlivům při dosti hojných stycích, jež lze pozorovati v prvních dobách trvání Jednoty, se Bratří nevyhnuli, přes to, že nebyli vždy příliš ochotni k stykům těm se přiznati, jež však veřej-

nosti stačily, aby dlouho prostě Bratry s Valdenskými ztotožňovala, zvláště když leckteré rysy obou těchto společností náboženských na sebe dosti nápadně upomínaly. Z nich především byl to u Valdenských akcent na Písmo jako zdroj víry, jejich požadavek chudoby, odpor proti přísaze, válce i trestu smrti, jež kromě obdoby s podobnými články bratrskými byly ve věcné souvislosti i se zavrhováním tradičních řádů společenských, založených na právu světském i církevním, a tím i se zamítáním jejich podstatného orgánu, vysokých škol: ty jsou Valdenským neužitečné, jen ztrátou času[1]. Podobné poměry sociální i náboženské v Jednotě tvořily vhodnou půdu pro takovéto důsledky kulturní a to tím spíše, když tóny tyto zaznívaly i odjinud, z míst a od osob Jednotou respektovaných. A hlasy ty nabývaly u Bratří tím větší síly, jestliže tu šlo o osoby, jež byly samy dříve vyššího vzdělání účastny.

Takový význam měly i námitky Wyclifovy, jež k prvním Bratřím pronikaly, ne-li přímo, tedy alespoň prostřednictvím jiných jeho českých stoupenců[2]. Wyclif, přes to, že sám stál na vrcholu vědy scholastické, přece byl dosti kritický, aby si byl vědom prázdnoty a marnosti různých těch ostrovtipných hříček, jež tak často tvořily u autorů scholastických věc hlavní, a aby především místo zbytečné duševní gymnastiky žádal „pravd pouhých a užitečných“ („veritates solidae et utiles“)[3]. Nezašel však tak daleko, aby přímo zavrhoval autoritu církevních otců.[4] To mu ovšem nevadilo, aby leckdy se neopřel naduté pýše universitních odborníků a nehorlil, že university, ježto jich Kristus nezřídil — i zde tedy je biblismus východiskem — i se svým povyšováním na grády nejsou leč marnost pohanská („vana gentilitas“) a „léčky ďáblovy“

---

[1] Goll, Chelč. a Jedn. 36 [65]): „Item dampnant et reprobant omnia studia privilegiata.“ „Item universitates scholarum Parisiensis, Pragensis, Viennensis et aliarum reputant inutiles et temporis perditionem.“

[2] Je zajímavo, že s jménem Wyclifovým se přímo nesetkáme v celém prvním svazku „Akt Jednoty bratrské“ (sr. vydání Bidlovo 1915), jenž obsahuje nejstarší písemnosti bratrské. Nanejvýše najdeme narážku nepřímou, bez výslovného jmenování (sr. str. 363). Ani ve starých konfesích se jméno jeho neozve (sr. Palmov, Češskije bratja I. 2. 210 zmínku o knihách „Vigleffových“ v Apologii z roku 1503). Z „menší strany“ Jakub Štěkenský cituje Wyclifa ve svém druhém traktátu, leč jen v té souvislosti, že prý Lukáš a jeho druzi praví, že „Wiglef svedl mistry a mistři Petra Chelčického a Petr bratra Řehoře . . .“ (Goll, Chelč. a Jedn. 226); také Blahoslav mluví („Vady kazatelův“ 72; vydání Slavíkovo), jak Bratří přejímali theologickou terminologii od Táborů a Táboři „od Wiklefa“. Zmínku Tomáše Přeloučského z roku 1502 sr. u Golla, Chelč. a Jedn. 55. Krasonickému již ovšem Wyclif je „doktor ewangelicus, učený“ („O učených“ fol. 4 b).

[3] Lechler, Joh. v. Wiclif I. 728.

[4] To uznal jako důležitý rozdíl mezi ním a kněžími Táborskými M. Příbram v „Životě kněží Táborských“ (Čas. katol. duch. 1863. 339—340).

(„diaboli proposita“) a že leckterý nevzdělanec („idiota“) je církvi prospěšnější než graduovaný mistr[1]; z této nálady si vysvětlíme i onen jeho článek, odsouzený na koncilu kostnickém, že university i studia kollegiátní jsou zavedena „marným pohanstvím“ a že církvi tolik prospívají jako ďábel[2]). Než i jinak u Wyclifa najdeme důsledky jeho biblismu, jež se nám vrátí též u Jednoty: jeho zájem o vzdělání lidové, z něhož vyplynula jeho obrana řečí národních, výslovně také i češtiny, i jeho překlad „Nového zákona“, zatím ovšem ještě z „Vulgáty“[3]. V této příčině zcela důslednými jeho pokračovateli jsou Lollardi, i českým kruhům reformním dobře známí: u nich vedle kázání a náboženské literatury lidové se vyskytuje i požadavek povinné výchovy školní, aby se muži i ženy naučili z mládí čísti v svém mateřském jazyce, požadavek, který již před tím, než o něm slyšíme u Lollardů[4], byl v Čechách prakticky splněn u Táborů.

Z českých předchůdců Husových slyšíme hned od Miliče chválu sprostných, prostě a pokorně věřících, proti „zvědavé“ moudrosti světské, jež je jako víno, které nadýmá a opíjí pijící: je to protest zniternělého křesťanství proti vnějšímu formalismu theologickému, jenž se svými scholastickými subtilnostmi a právnickými dedukcemi zastírá pravý, čistý zdroj víry, Písmo[5]. A lze chápati, jestliže vzrušení unese „ohňového“ kazatele až k výroku, jehož se ochotně pak chápou žalobci a a jehož jádro můžeme přijmouti, byť i žalobci snad ve své formulaci poněkud přehnali, že totiž studium svobodných umění je hříchem smrtelným, takže prý stoupenci Miličovi zvou studenty kacíři[6]. Duch, jenž byl naplněn myšlenkou následování Krista v jeho prostotě, pokoře i utrpení a jenž časem podléhal pesimistickým důsledkům tísnivých představ chiliastických o Antikristovi a o dnu posledním, snadno mohl dojíti nejen k praktickému domyšlení idey kříže, k naprostému pohrdání

---

[1] Z „Dialogu“ z kap. 21. cituje Lenz, Vzájemný poměr učení Petra Chelčického starší Jednoty českých Bratří a Táborů k nauce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa (1895) 120.

[2] Je to 29. článek u Frinda, Kirchengeschichte Böhmens III. 335, zde ovšem jako část snesení synody londýnské z r. 1380. Je to týž článek, jenž v lednu 1433 v Basileji se 27 jinými byl od koncilu předložen českým zástupcům, aby o nich předem podali vysvětlení (Palacký, Urk. Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges II. 344).

[3] O tom sr. Nejedlý, Počátky husitského zpěvu (1907) 168 a d.; o Wyclifově poměru k češtině sr. zde str. 169[1].

[4] V knize dra Reginalda Pecocka „Repressor“, dokončené roku 1449: sr. Lechler II. 389.

[5] Sr. Kybal, Milíčův sen v Sborníku Gollově (1906) 169 i spis „Matěj z Janova“ 198—199.

[6] Žalobě této upírá pravděpodobnost V. Novotný, Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století 81.

světem a sebou samým, nýbrž i k odporu proti vědě světské, váže si jen pravd theologických, posilujících vroucí víru prostého srdce[1], Myšlenky Milíčovy, jež v 60. a 70. letech století 14. hýbaly Prahou. působily na další hnutí husitské spíše jen nepřímo, prostřednictvím velikého díla jeho žáka a pokračovatele, Matěje z Janova, jenž svým systematickým prohloubením dodal jim teprve náležité váhy[2].

U Janova Milíčův odpor proti nálezkům lidským vyrůstá v propracovanou soustavu, jež bezohlednou, revoluční kritikou hledí očistiti zavedené křesťanství, tak, aby se mohl zjednati průchod jedinému zákonu, jehož platnost každému dobrému křesťanu má býti nepopěrna ve všech případech jeho víry i životní praxe, Písmu. Také jeho dílo je prosyceno náladou apokalyptickou, v níž idea Antikrista, nacházející v přítomnosti ztělesnění v papeži avignonském, nalézá širokou aplikaci historickou: celý vývoj křesťanství je bojem mezi Kristem a Antikristem, jímž je každý, kdo skutky popírá Krista a jehož nejpatrnější formou je vláda nálezků lidských. Postupem od stanoviska Milíčova je přesvědčení Janovovo, že reforma přijde nikoli od papeže, nýbrž od věřícího lidu samého, jenž se obrodí v „nového člověka“ a to v protivě proti dosavadním řádům církevním, opírajícím se o právo kanonické, hlavní to zájem studia universitního, zatím co studium theologické, jež Janovovi je vlastně totožné se studiem biblickým, je na vysokých školách pokládáno za neužitečné. S tím přirozeně souvisí i jeho nechuť k světské vědě a vyššímu vzdělání vůbec i k universitám[3].

Jestliže Janov již učenou formou svého díla působil především na kruhy vzdělané, z nichž vlastním jeho žákem se stala hlavní osobnost

---

[1] Význačný v té příčině citát z jeho sbírky kázání „Gratiae dei“ uvádí Kybal, Matěj z Janova 198[1]: „Et si deus veterem legem improbaverat tamquam antiquam et pueris datam, quanto magis philosophiam, loycam et sophisticam ab ydolatris traditam, et si non in omnibus [tedy negace není přece jen naprostá], tamen quibusdam, in quibus multi sillabicantes mussitant et ludunt more puerorum usque in senectam et senium et elementa vel eciam rudimenta theologice veritatis discere negligunt, que eciam pueri et vetule sciunt. Multa scientes se ipsos nesciunt. Nimis autem fatuum est quecumque alia et profunda investigare et se nescire, an sit homo ex racione virtutis vel bestia racione peccati.“ — O Milíčově idei kříže sr. Kybal Milíčův sen 170 a d., o jeho chiliasmu sr. Novotný na uv. m. 69 a d.

[2] Pro malou přímou znalost Milíčovu u prvních Bratří je charakteristická již forma jeho jména „Miličín“, jakou najdeme za Jiříka na konci let 60. v listě jejich mistrům pražským (Goll, Chelč. a Jedn. 48, č. 14). Od Apologie z roku 1503 (Palmov II. 109, 211) jsou o Milíčovi zmínky častější. U Krasonického ve spise „O svátosti těla a krve“ z druhé poloviny let 20. století 16. je již o něm delší místo (Goll, ČČM. 1878. 395), jež se opakuje v traktátu „O učených“ (fol. 4 b).

[3] Kybal, Matěj z Janova 126, 197—198, 202—206; Novotný, Náboženské hnutí 160—161.

v husitském vývoji po Husovi, Jakoubek ze Stříbra[1], ač víme, že latinský jeho originál byl z části zpřístupněn překladem do češtiny[2] — způsobem i širším vrstvám přístupným a opravdu vzdělavatelným šířil myšlenky mravní obrody Tomáš ze Štítného. Štítný, třebas byl sám v podstatě šťastným popularisátorem filosofie scholastické a třebas až do stáří jevil dychtivou touhu po vzdělání, přece se zcela v duchu svých učitelů, zvláště Milíčově, neubránil pohrdlivým poznámkám o těch, „ježto se vždy učie, ale nikdy k konci učenie nepřijdú[3]," poznámkám, jež mohly na jeho čtenáře působiti dojmem nechuti k vyššímu vzdělání. Nikoli však tyto příležitostné a náladové detaily působily na další poměr české reformace ke kultuře, nýbrž byla to jeho obrana literární češtiny, jejíž nárok na život on sám svými spisy tak skvěle prokázal. Byl to pravý výboj ve prospěch lidového vzdělání, jehož výsledky fakticky zůstaly již pevným majetkem národní kultury, užívající vlastní řeči, byť i formálně vděčnost dalších generací nebyla tak uznalá, aby s věcí v paměti vždy podržela i jméno znamenitého tvůrce.

Dalším článkem v této souvislosti byla česká kázání v kapli betlemské a zvláště činnost největšího mezi jejími kazateli, Jana Husa, jednoho z hlavních tvůrců spisovné češtiny. Harmonická jeho osobnost dovedla spojiti zájem vědecký i smysl pro vzdělání lidové. Ani on nepřehlížel nesympatických rysů u mistrů universitních, nesrovnalosti mezi jejich slovy o pokoře, chudobě a statečnosti a mezi jejich skutky, jejich hrdostí, libující si v prvních místech, v tabardech, sukních s křídlami i v kápích s běliznami[4], přes to však, třebaže zdravý jeho smysl mu nedal, stejně jako Wyclifovi, utonouti v scholastických malichernostech, nestal se odpůrcem universit.

Jeho smrtí nastává i konec jednotného hnutí, prodchnutého hlubokým smyslem pro mravní praxi životní, tak, jak jej většině české veřejnosti vštípili dosavadní hlasatelé reformy a především Hus svým mučednictvím, a nastal rozchod v jednotlivé strany. Z nich nás i v naší otázce zajímají hlavně Táborští, kteří svou lidovostí i celkovým rázem svého učení byli předchůdci Jednoty bratrské. Zde najdeme onu rozhodnou energii v myšlenkách i v praxi životní, jež pokračuje ve směru starších domácích tradic reformačních i v příčině poměru k vyššímu

[1] Kybal, Matěj z Janova (passim); sr. i Sedlák, Studie a texty k nábož. dějinám českým I. 362 a II. 302 i 446 („Husův pomocník v evangeliu").

[2] K zmínce o českém překladu jeho traktátu o Antikristovi u Kybala, Matěj z Janova 2[1] i 66—67 na základě zpráv Krasonického a Blahoslava lze připojiti ještě dodatek z Krasonického traktátu „O učených" (fol. 4b): „a já některé kousky vypsal sem z těch knih."

[3] Novotný, Náboženské hnutí 181.

[4] „neb tak sú zahrabali to mistrovství, že nelze k němu přijíti, nebude-li těch přístrojóv mieti": „O svatokupectví" u Erben ‹ M. Jana Husa sebr. spisy české I. (1865) 454.

vzdělání. Z frakcí, na něž Táborství samo se rozdělilo, nejvýraznější stanovisko ke kultuře vůbec zaujalo křídlo nejradikálnější, blouzniví chiliasté, s jejichž krajními názory pak odpůrci cizí i domácí ztotožňovali Táborství celé a to nikoli snad jen v krátké době trvání vlastního chiliastického blouznění, nýbrž i později[1]; první Bratří byli o jejich učení, jak sami přiznávají, dosti informováni[2].

U chiliastů základní jejich pojetí, že již bezprostředně nastává říše tisíciletá, má za důsledek zásadní odmítnutí vší kultury. „Slunce lidské rozumnosti" nebude v království Kristově již svítiti lidem dobrým a všecka moudrost světská zahyne, ježto zákon boží bude vepsán v srdci každého a nikdo nebude učiti bližního svého, ale všichni budou učení boží, umělí a velice učení[3]; všecky knihy nejen jakýchkoli doktorů, nýbrž knihy vůbec jsou jen „chytrosti Antikristovy" a mají býti zavrženy a spáleny a ani bible nebude potřebí[4]; všecka práva, světská i duchovní, i všichni nálezkové lidští, jichž Bůh sám nevštípil, mají býti zrušeni[5]. V souhlase s tím i každý člověk, jenž studuje svobodná umění a zde grády přijímá, je „marný a zpohanilý" a hřeší proti evangeliu Kristovu[6]. Proto školy byly kaženy, žáci i mistři bez rozdílu mínění haněni a tupeni a učení jejich pohanským nazýváno[7].

To, co se u chiliastů vyskýtá v krajní, zcela zamítavé formě, nebylo sice omezeno jen na ně, nýbrž ve formách mírnějších bylo společno i ostatnímu Táborství, přece však ne bez charakteristických rozdílů. Obracel-li se chiliasmus i proti bibli, tato právě se stala Táborským základem víry i života, z něhož přísnou logikou následníků Wyclifových i Janovových vyvozovali své důsledky, nedbajíce při tom tradičních autorit doktorských, jakožto mínění také jen pouhých lidí, jakmile se doktoři s Písem rozcházeli[8]. Táborští však nejenom v otázkách

---

[1] Z domácích odpůrců jde tu zvláště o Vavřince z Březové (ve FRB. V.) i o M. Jana Příbrama, jehož „Život kněží Táborských" (vydal K. Vinařický v Čas. katol. duchov. 1863. 284 a d.) je vedle kroniky Vavřincovy hlavním pramenem o Táborství.

[2] Sr. jejich list Mýtským (z roku 1471): „A opět byli někací lidé na Ostrově těch časuov od Žižky, lidé zlých smysluov, jakož sme o nich zpraveni, jichž se také vystříeháme, jakož i těchto Táborských" (Bidlo, Akty Jedn. br. I. 245).

[3] AČ. III. 221, Vavřinec z Březové 415, 457, 458, Čas. kat. duch. 1863. 433.

[4] AČ. III. 221, 223 (zde se však bible vyjímá), Vavřinec z Březové 403, 404, 408, 460, Čas. kat. duch. 1863. 435, 436.

[5] Čas. kat. duch. 1863. 431—432, 433.

[6] Vavřinec z Březové 404, AČ. III. 223.

[7] Čas. kat. duch. 1863. 434—435, 443.

[8] Vavřinec z Březové 403, mluvě o tom, jak Táborští zavrhovali autority církevní rázu Ambrožova, Jeronymova, Augustinova a Řehořova, pokud nebyly v bibli zjevně založeny, přiměšujíce při výkladu Písma „vlastní vtipy", výslovně praví, že základem všeho potomního zlého byl bludný výklad smyslu Písma; doktoři podle

theologických, nýbrž ani jinak nesdíleli s chiliasty krajní negace proti vědě středověké, i v těch případech, kde filosofie a jiná „umění“ byla na prospěch zákonu božímu[1]. Jestliže na počátku let dvacátých vliv chiliastický i na ně působil ve smyslu silně nepříznivém všemu vyššímu vzdělání, později se dostavilo i v této příčině vystřízlivění, třebas toto nedošlo tak daleko, aby se zcela se světskou vědou smířili. I mezi nimi byli lidé graduovaní, kteří se nemohli a ani nechtěli zcela oprostiti od stop své minulosti, svých bývalých studií, jak ukazují případy, kde Táborští dovolávají se historie církevní, kde najdeme i odkazy na právo kanonické a omluvy pro „plebejský sloh“[2].

Než nechut k světské vědě i u nich zůstala, spojená zároveň s odporem proti latině i jejím zastáncům, „mistrům-fistrům“[3].

V té příčině zásadní biblismus Táborských, jenž předpokládal možnost, aby každý, nejen kněz, nýbrž i laik, nejen muž, nýbrž i žena, mohl čísti Písmo a z něho sám poučení čerpati, vedl zcela v obdobě s tím, co bylo již řečeno o Lollardech, k pozoruhodné snaze o vzdělání lidové v jazyku mateřském. Proti zprávám o boření a pálení škol latinských a o táborské nenávisti k žákům jejich jako prý ďáblům stojí na druhé straně skutečnost, zjištěná svědkem proti Táborským zaujatým a tím zcela věrohodným, že oni „sami dietky, pacholíky i děvečky (jali sú sě) na učenie přijímati a je česky učiti“[4]. Tento počin, z něhož ani ženy nebyly vyloučeny, je pro vývoj českého školství národního

---

nich, zavádějíce obřady církevní, církvi více uškodili než prospěli (str. 412). S Vavřincem se v té příčině shoduje Příbram, tvrdě, že „tito zpupní a všeteční změtenci protož jsú svaté doktory opustili, neb téměř ve všech je jsú odporné a protivné sobě věděli“ (Čas. katol. duch. 1863. 430); z toho nevyloučili ani Viklefa, zastávajíce se ho sice v mnohých bludech, avšak leckteré jeho dobré kusy tupíce a zamítajíce (tamtéž 348—349).

[1] Sr. chiliastický článek ve Vavřinci z Březové 461: „Item omnes veritates in philosophia et artibus, quamvis sint legis Christi promotive, nullo umquam modo sunt amplectende sive studende.“

[2] Sr. o tom Bezold, Zur Geschichte des Husitentums 29—30, kde též se uvádí charakteristický citát z knihy Mikuláše Biskupce ospravedlňující svůj způsob „abscondita rusticando elucidare“: „... qui scribit plebejo incessu, sic vult progredi suum sermonem, ut quivis, qui audierit, speret idem“ (Höfler II. 476).

[3] Podle Vavřince z Březové 413 Táborští prý kázali: „ad quid sunt nobis mistrzi fistrzi, cum in sola humana sapiencia dies suos confusive (český překlad ještě z 15. stol.: „z pohaněním a hanbou“) consumunt. Et ex hoc multorum corda in odium verterunt magistrorum.“ Tento poměr k mistrům způsobil roku 1420, že při prosincovém jednání v Praze kněží táborští naprosto nechtěli přijíti na půdu universitní, do koleje Karlovy, takže proslulá jejich schůzka s mistry se stala pak na místě neutrálním v domě Zmrzlíkově (Vavřinec z Březové 453).

[4] Příbram v Čas. kat. duch 443 a 435; zde autor ovšem hned dodává: „a ješto se na kněžie neslušie druhdy, děvečky (jali sě) oholovati a šilinkovati, a co je z toho pocházelo, toho neslušie praviti.“

a tím i pro vysokou poměrně úroveň českého vzdělání lidového ve století 15. nezapomenutelný a v něm Bratří nacházeli dobrý vzor, jenž u nich nezůstal nepovšimnut. Je proto pochopitelno překvapení Eneáše Silvia roku 1451, když při krátkém pobytu v Táboře, jenž mu připadal jako „soubor ničemnosti, sídlo satanovo, chrám Belialův, království Luciferovo," v „této ssedlině lidí" našel i znalost latiny a musil přiznati, že „toto proradné plemeno to jedině dobré má, že vždy miluje"[1]. Třebas nesmíme slovům jeho přičísti příliš široký rozsah, ježto mají vztah především k náboženskému zájmu Táborských, přece je to uznání vzácné, zvláště doplníme-li je jinou zmínkou téhož autora o zběhlosti žen v Písmě[2], svědčící o tom, že doklad právě uvedený o úsilí Táborských v příčině škol lidových neměl jen platnost pro léta dvacátá, nýbrž že lidové školy se udržely v městech táborských, v Táboře, Vodňanech, Stříbře, Písku, Klatovech a Domažlicích[3] i po válce, zůstávajíce významným činitelem lidového uvědomění.

Jestliže „šeří kněží" táborští byli hlavními zastánci jazyka českého ve škole[4], tím spíše ještě se starali o to, aby čeština ovládla pole v bohoslužbě, zakládajíce i při tom své přesvědčení v slovech Písma (1 Korint. 14, 2)[5]. Zásadu, již vyslovili roku 1420 v Praze, že mše nemá býti zpívána ani čtena latinsky ani jiným jazykem „než jazykem lidu obecného"[6], také zcela splnili[7]. A čeština se jim ještě více než jiným

---

[1] List jeho Karvajalovi z 21. srpna 1451 (nyní ve FRA. 68. 36—37); sr. i České dějiny (u Laichtra) III. 2. 528 a d. Táboři přišli k němu, „scholares et cives plurimi, latinum edocti sermonem; nam perfidum genus illud hoc solum boni habet, quod literas amat." Kromě hádky s Táborskými Eneáš měl o nich i dojem z hovorů se svým hostitelem.

[2] Je to známé srovnání s poměry vlašskými, vyplynulé též z Eneášovy české jízdy: „Pudeat Italiae sacerdotes, quos ne semel quidem Novam legem constat legisse; apud Taboritas vix mulierculam invenias, quae de Novo testamento et veteri respondere nesciat" (sr. citát u Palackého IV. 1. — vydání Kalouskovo — 402 $^{3/4}$). Byla to tradice, jež se v Čechách dlouho udržovala: ještě Balbina dovedla žena jakás opraviti, když špatně citoval kapitoly z Písma (sr. Zoubek v Besedě učitel. 1883. 35).

[3] Města ta jako táborská uvádí Martin Lupáč při jednání s Bratřími (Bidlo, Akty I. 700).

[4] O kněžích jako učitelích sr. výše 11 [4]. O názvu „šerých kněží" nebo „šírků" pro kněze táborské sr. Bidlo, Akty I. 699 a d.

[5] „Nebo ten, kdož mluví cizím jazykem, ne lidem mluví, ale Bohu; nebo žádný neposlouchá, ale duchem vypravuje tajemství" atd. Táborští, citujíce tato slova Pavlova, dokládají proti Pražanům: „Et est insania secundum apostolum ibidem, cum laici et idiotae, non intelligentes, nesciunt ad id, quod non intelligunt, dicere Amen, qui melius loquerentur quinque verba in sensu populi quam decem millia, sic mugiunt barbarisantes" (Höfler, SS. rr. husit. II. 580). A jinde: „ibi in ritu magistrorum [Pragensium] multa leguntur et decantantur incerta, falsa et erronea et multa in lingua peregrina . . ., quorum nulla omnino ibidem fit .. interpretatio . . ." (tamtéž II. 697).

[6] AČ. III. 222.

[7] Sr. Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských 142 a d.

stranám husitským stává řečí traktátů a spisů theologických, nabývajíc hlubokým promyšlením problemů theologických neobyčejné výraznosti a výstižnosti[1], jež pak jako vzácné dědictví přechází na Bratří[2].

U ostatních stran husitských s ubýváním radikalismu přibývá úcty k tradičním autoritám i k vědě středověké. Nejdále od Táborských najdeme jejich zásadního odpůrce, M. Jana Příbrama, jenž spolu se svými druhy Křišťanem z Prachatic a Prokopem z Plzně je typickým představitelem těch Táborskými tak nenáviděných „mistrů-fistrů“[3]. Jestliže Táborští mírným husitům a zvláště jejich spojencům, mistrům, vytýkají misterské chytrosti, Příbram naopak mluví o „selské sprostnosti“ Táborských a jejich chiliastické záchvaty vykládá špatným výkladem Písma, zaviněným hlavně jejich chatrnými vědomostmi. Proti tvrzení chiliastů („pseudosomniatores“), že Praha je Babylonem zasluhujícím spálení, hlavní město české nachází v Příbramovi horlivého zastánce, jehož apologie se nepřímo obrací i proti výtkám, proti Praze namířeným od Němců po jejich exodu roku 1409; při tom je patrna i jeho úcta k universitě, jíž sám náležel: Praha je Jerusalem, služka boží, město věd a matka pravdy. S tím souhlasí i jeho obrana církevní tradice i místo, jež osobuje ve společnosti mužům učeným: mistři věd mají rozhodovati o sporných otázkách náboženských a ostatní mají jejich výroky přijímati s největší úctou. Ve svém důrazu na význam vědy, ježto všecka moudrost prý pochází od Boha, dochází až k tvrzení, že je dovoleno pěstovati všecky vědy a že lze se učiti i od pohanů, jen když jejich díla jsou pravdivá a dobrá[4].

Těmto konservativním tendencím zůstal Příbram s přáteli svými věren i dále. Za reakce, nastalé v Praze po smrti Želivského, mohli mírní Pražané přistoupiti k obnově škol latinských („scholae et studia grammaticae artis et aliarum artium“)[5]. To se dobře srovnávalo s tím, co o něco později od Příbrama slyšíme o řádění Táborských, jak kazili „libráře předrahé“, rozumí se latinské, „a všechny knihy, jenž jsú najdražší klenot české země, každý sobě (jali sú sě) roztrhovati a jedni je kaziti a jedni prodávati“[6].

---

[1] Sr. České dějiny III. 1. 864—865.

[2] O přejímání terminologie táborské sr. výslovné svědectví Blahoslavovo na str. 6[2].

[3] Sr. o nich Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských 326 a d.

[4] Sr. jeho traktát proti pikartům (Táborským) z konce roku 1420 v článku Kroftově v ČČM. 1899. 213.

[5] Chronologie synody, na níž se to stalo, je nejistá. Rukopis jejích usnesení klade rok 1426 a toho se i drží Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu za válek husitských 345, jenž též uvádí text příslušného (20.) článku o školách; Fr. Bartoš v ČČM. 1914. 313—314 však synodu tu klade k červnu 1422.

[6] Čas. kat. duch. 1863. 134.

Jakoubek ze Stříbra byl uprostřed mezi krajnostmi radikálů i strany mírné. Světská věda se mu jeví — a v tom je přímým žákem Janovovým, blízkým názorům Táborských — jako „všetečnost neužitečná k spasení“ [1], neboť hlavním zřetelem lidským od mládí má býti poznání toho, čeho je potřebí ke spáse, a nikoli zjednání moudrosti světské, „jakož mnozí dávají syny k tomu, aby znali více jazyků a lépe dovedli klamati svět“. Jako jindy, i v příčině vědy zachovává Jakoubek míru: třebas věda mu je pravým pohanstvím a hříšným nálezkem lidským, přece ji neodmítá jako zcela špatnou, zabývá-li se jí mládež střídmě; není to však nutné, zvláště když život lidský je příliš krátký, aby se marnil zbytečnostmi. Jinak je ovšem, jde-li o náboženství, o Písmo: kněží mají býti „velmi učení“ a mají „ve dne, v noci uvažovati o zákoně božím“, aby mohli lid řádně poučiti [2]. Než Jakoubek si ani zde nepřeje přílišného hloubání o tajemstvích božích a na rozdíl od racionalističtějších Táborských spokojuje se u kněží i laiků se sprostnou vírou, „nechajíc vtipóv vysokých, nebezpečných a nejistých“ [3]. Také z otců církevních má raději ty, kteří se zabývali „nám užitečně“ Písmem, nemajíce při tom nejmenších vztahů k Aristotelově logice [4]. V příčině liturgické češtiny není dosud v historické literatuře o Jakoubkovi shody [5], jenž jinak kromě spisů latinských i svými českými postillami se dobře zapsal v řadu vynikajících spisovatelů, kteří, počínajíc Husem, takto se starali o vhodnou četbu lidovou, doplňující jejich činnost na kazatelně; zdá se však, že i v otázce liturgické češtiny stanul na střední cestě mezi stranou nejmírnější a radikály, k nimž v Praze, na Novém městě náležel Želivský [6].

[1] Tak praví o zeměpise: sr. Nejedlý, Děj. husit. zpěvu za válek husit. 70 [46]; zde jest str. 68—70 rozbor jeho poměru k vědě vůbec. Zajímavé v té příčině je kázání (před r. 1417) „Sermo contra graduatos et scholasticos sermonem Christi non servantes“, jehož obsah podává Tomek. Děje university pražské I. 228—229. Zde se praví na př. o filosofech, že si příliš zakládají na marné a pohanské moudrosti, ano i na uměních pověrečných, jako nigromancii, geomancii a jiných, hned od počátku Písmem zapověděných. Podobně jako Hus (sr. výše str. 9) útočí zde Jakoubek na marnivou chloubu hodností universitních, na universitní protekcionářství, podplatnost a vznikající tím nákladnost promocí.

[2] Nejedlý na uv. místě 89 [108].

[3] Tamže 89 [107].

[4] Tamže 69 [40]. Jak hojně uvádí Jakoubek otce církevní, avšak vedle nich právě též Aristotela a Seneku, svědčí Hrubý, České postilly 42—43.

[5] Proti Nejedlému, jenž hledí u Jakoubka a jeho stoupenců prokázati nechuť k liturgické češtině, F. M. Bartoš, Kniha Z. Nejedlého o husitské písni a bohoslužbě (1915) 18 a d. tvrdí opak, dokazuje, že, nebyl-li Jakoubek zakladatelem české mše, byl jedním z jejích největších průkopníků.

[6] O Želivského je mezi Nejedlým a Bartošem obdobný spor jako o Jakoubka. Podle Nejedlého (Dějiny hus. zpěvu 310—311, 385) je Želivský i v liturgii představitelem pražského radikalismu, podle Bartoše (str. 18) však je jeho liturgie táborská.

Jakoubek byl zván od Táborských „duševním otcem“ Rokycanovým[1], muže, jenž pro počátky Jednoty bratrské měl rozhodující význam, neboť někteří horliví posluchači jeho kázání byli v době správcovství páně Jiříkova jeho slovy o zavedení církve podníceni k odhodlání jíti svou zvláštní cestou. Rokycana v mnohém připomínal svého mistra, nejen dotčenou již při Jakoubkovi nechutí k hloubání o subtilitách theologických[2], nýbrž i svou náklonností k vyrovnávání protiv, dobře vyjádřenou známým jeho přáním: „Dajž nám, milý Bože, v prostředek uhoditi, kterýž by se tobě líbil a tvé milé matce[3]!“ Také v jeho poměru k učenosti lze postřehnouti odraz vlivu Jakoubkova, avšak již silně zmírněný[4].

Zato mocně na posluchače jeho působilo staré, avšak českému husitovi 15. věku stále nové thema, imperativní důraz na Písmo, před nímž všecky nálezky lidské, všechna práva „papežská, zemská, královská, knížecká, biskupská, panská, rytířská, kněžská, mnišská, jeptiščie, ano panošská, městská až do sedlákuov“ musí ustoupiti, jakmile se s Písmem octnou ve sporu[5]. A nejmocnější suggesci při jeho kritice poměrů církevních a náboženských roznícené duše posluchačů pronikala a unášela jeho přirovnání o zavedené církvi jako o městu dříve krásném, nyní však vypáleném, ssutém a lesem zarostlém, v němž bydlí lítá zvěř[6], nebo o korábu na vzbouřeném moři, kde plavci-kněží se svadili, až se bili, nehledíce k nebezpečí[7] — zvláště když přirovnání ta byla pozadím, na němž výrazně se odrážel ideál pravého křesťana, příležitostně črtaný Rokycanou s tesknou touhou: „Jako nesnadně jelena najdeš v lese se zlatými rohy, tak nesnadno v pravdě křesťana nalezneš.

[1] České dějiny III. 1. 842.

[2] Tamže 839 a d.

[3] Hrubý, České postilly 95.

[4] Vzniknou-li pochybnosti u víře, mají se lidé obraceti ke kněžím učeným v zákoně božím a k „dřevním svatým“, k „doktorům svatým“. Kdo se vzpírá proti doktorům, již tím prozrazuje své bludařství. Lidem učeným přece však nelze slepě věřiti: „Nebo ti lidé, ješto v dalekých zemích bývají, a lidé učení, ba velmi mnoho lháti mohau. A tak náramně mnoho lidí bývá zavedeno, kdež lidé hledí k těm učeným, povýšeným a zákona božího a čtení svatého zanechají, nedbají“ (Hrubý, České postilly 92—93).

[5] Sr. Goll, Rokycanova Postilla v ČČM. 1879. 66. Zde je také citát: „Ba přikazujte všickni, papež, císař, králi, knížata, úředníci, konšelé, a ty víš, že jinak buoh velí: nikoli neposlauchaj!“ Sr. i Hrubý 146.

[6] V „Apologii“ (1503) u Palmova I. 2. 207 a v Krasonického traktátu „O učených“ fol. 7b (u Bidla, Akty I. 1[2]); sr. i Blahoslav, O původu Jednoty bratrské 12.

[7] Z Krasonického Bidlo, Akty I. 1[2] i Blahoslav na uv. m. 13. Je to obdoba se známým obrazem na pražském domě podkomořího Vaňka Valečovského, kde do vozu jsou s obou stran zapřaženi koně jež formani-kněží nutí táhnouti každý svým směrem (Bidlo I. 547[1]).

Jsau, ale někde v kautě, ješto o tom svět neví“ [1]. Byl to obraz pokorného, sprostného křesťana z dob církve prvotní, jenž nepoznal ještě všech těch nálezků a svodů, jimiž další staletí podle mravokárců, neschopných ve svém zaujetí, aby byli právi potřebám historického vývoje, ohrozila duševní klid i vědomí jistoty spasení u prostých věřících. A obraz ten, lehce jen skizzovaný, jehož podrobností si posluchači Rokycanovi spíše jen domýšleli z kontrastu sytě líčených vad a nedostatků přítomnosti, splýval jim s proroctvím, že „má lid přijíti k obnovenie a k řádu první církve svaté“, s proroctvím, jež nabývalo konkretnějších rysů, věštíc příchod „lidu bez meče, a tento (že) prospěje“ [2]. Na proroctví to snadno se mohla najíti narážka i ve slovech samého Rokycany o obnovení církve, „že ještě po svrchku chodíme, základuov se nedobravše, ale nahodíť se lidé, ještoť se gruntu dokopají, i budú dělati dielo trvalé a užitečné“ [3].

Tyto působivé výzvy k návratu k dávné sprostnosti, jež nebyly bez značného vlivu i na nový odklon od vyšší kultury, na níž též tkvěla klatba, pronášená nad „světem“ a jeho neblahými nálezky — slily se posléze v jeden, určitý již směr, když horliví posluchači Rokycanovi, mezi nimi zvláště Řehoř krejčí, k vlastním jeho pokynům se seznámili s nejmohutnější náboženskou osobností tehdejších Čech, vysoko vynikající i nad dosavadního jejich mistra, s Petrem Chelčickým. Potom nebylo již třeba váhati a pochybovati: posluchači Rokycanovi, jejichž touze již mistr jejich nestačil, viděli již před sebou úzkou cestu, jež jim slibovala dovésti je k spasení. To byl zároveň i nejmocnější náraz, jenž určil i jejich poměr k vyššímu vzdělání.

Zaujetí proti světské učenosti, s nímž jsme se již průběhem české reformace častěji setkali jako s jedním ze základních rysů, musilo zvláště u Chelčického najíti dokonalý souhlas, ježto byl to nezbytný doplněk jeho vášnivého protestu proti celému řádu současnému, proti

---

[1] Goll v ČČM. 1879. 67. Je to opak obvyklého typu křesťana, jak svědčí jiný citát uvedený Blahoslavem (O původu Jedn. br. 16): „Mníte, že sau to praví křesťané; však jsau zhola pohané, vodau omáčení; jakož onenno malovaný Petr (ukázav na obraz svatého Petra) daleký jest od svatého Petra, který jest v nebi, tak tito křesťané rozdílni jsau od prvních křesťanů. Co jest po tom jejich křtu? však v bludu a ve lži se kití; a takž i jiných svátostí užívají, kteréžť sau jim široký most do horaucího pekla. (Doložil i to): Kdyby nyní pravý křesťan se ukázal, byl by tak divný, jako jelen se zlatými rohy na pražském mostě.“ „Blahoslav tu opakuje, co našel jednak u Krasonického („O učených“ fol. 8a—b), jednak u Br. Lukáše ve spise „O obnovení církve“ (1510) (sr. Goll, Chelč. a Jedn. 72).

[2] Sr. Goll, Chelč. a Jedn. 141. První proroctví je v traktátě „Kterak se lidé . . .“ z roku 1471, druhé, o lidu bez meče, ze spisu o dobrých a špatných kněžích z roku 1468—1469. Je pravděpodobno, že jádro obou proroctví bylo starší.

[3] Tamže 143.

všemu tomu, co obsahoval pružný pojem „světa“. Najdeme je hned v jeho prvním spise s počátku let dvacátých, „O boji duchovním“, jako vůbec se zde shledáme s názvuky jiných jeho mínění, jimž pozdější léta dala širší rozvití, jež však tvořila již základ jeho světového názoru, když začínal svou činnost literární: již tehdy byl Chelčický ve svém nitru hotovým člověkem. Již ve spisku „O boji duchovním“ staví se autor prudce na odpor „mnoha těm slepým učitelům“, vůdcům takovým, kteří „jedině vo tom pracují, aby knih mnoho shromáždili rozličných doktoruov. Kdežkoli co nového zvědie, an se zjeví, tak ihned kúpí to neb najieti musí a mnoho peněz na to naložiti, nebo samému psáti jest. A když mnoho těch knih doktorských shromáždie, tehdy se vzedmú v pýchu, jako by již mnoho uměli. Ale pro ty mnohé knihy nic viery nepožívají, jedno proto, že nemohú zčísti ani srozuměti těch knih mnohých, a druhé proto, že ti mnozí doktorové nesrovnali jsú se v nápisích svých ... Protož kněžstvo, ješto se ovšem zakládá na knihách, nezpraví se tu, ale viece se zplete v rozumu[1].“ To je základní tón, jenž se chví, silněji neb slaběji, v celém díle Chelčického, nejmocněji ovšem v jeho hlavním soudě nad světem i životem, v „Síti víry“, v oddíle „o rotách mistruo kolejských ..., o nichž se zdá, že by jako světla světa byli a že by viera Kristova najsilnější zástavu měla v pravé rozumnosti skrze ně a ovšem v ctnostech,“ a kde hned potom autor určitě naznačuje hodnotu jejich pro křesťana, jenž, jako on, má na zřeteli především víru: „Nevím, koho by zpodepřeli u vieře svým uměním[2].“ Neboť „z jich skutkuov znáti jest, že oni svým uměním a svými vtipy pohanskými sú moc najsilnější Antikristova, jako štít nepřemožený proti pravdě Kristově a proti jeho zvoleným[3].“

Chelčický dovršil, k čemu původci Jednoty byli již vedeni i jinými vlivy českých tradic reformačních: uprostřed let padesátých ustavila se Jednota, jež celým svým charakterem těžko se hodila k tomu, aby

[1] Sr. vydání Kroftovo (ve Svět. knih. č. 916—918) 134—135. Kromě základní studie Gollovy (Chelč. a Jedn., první studie) sr. i synthetický obraz Kroftův, Petr Chelčický (Nákladem Spolku pro zbudování památníku v Chelčicích; bez roku).

[2] Vydání Smetánkovo (v „Comenium“ XXII, 1912) 267 a d.

[3] Tamže 269. Sr. k tomu z „Postilly“ (také vydání Smetánkovo v „Comenium“ XIV. a XVI.) I. 36: „by pak kto chtěl zle držeti o Kristovi, ale oni se postaví proti němu, nebo mají knihy hlubokých smysluov, múdré a dekrety veliké, loiku, gramatiku, biblí a doktoruov mnoho.“ „A v tom nynie záleží veliký svod a oklamánie křesťanské, kdežto bezmála všechen lid učený opil se jest lží ďáblovú ....“ (I. 251); „mistři a kněží, ocasové Antikristovi“ (I. 257); (mistři učení a duchovní domnění pastýřové), „jenž jsú pohrzeli Kristem a jeho chudým a pracovitým životem, jeho pokorú a sprostností a uvalili jsú se v svět a v lakomstvie, v lakotu a v rozkoš tělesnú, v panování pohanské, v pýchu, hledajíce zvelebenie na světě jako pohané, ješto naděje nemají o budúcí odplatě: z těch věcí poznáme, kterak daleko sú od Krista, a kterak jest jim on mrzek v své pravdě“ (I. 37).

s vyšší kulturou mohla hned, dokud ještě v ní plálo zanícení prvních zápasů, vstoupiti v poměr přátelský. Její těžce dobytý zisk, názory, k nimž se posléze dopracovala nebo jež po tvrdém boji vnitřním od jiných, především z knih Chelčického, přijala za své, vyháněly ji v ústraní. Byla to nouze spasení, jež ji pudila mimo svět a jeho svody a tím i mimo vyšší kulturu duševní, podstatnou jeho složku. Mimo svět, vyhýbajíc se všem stykům s ním, vlastně již žila hned od svých počátků, ještě než i místně se od něho oddělila odchodem předních svých členů v podhorské zátiší kunvaldské. Všecky skoro podstatné složky ideové u nové náboženské společnosti, jestliže přímo se nepříčily požadavkům vyššího vzdělání, alespoň po něm nevzbouzely touhy, ani u těch jejích členů, kdo ho byli dříve účastni: dlouho toužený a nyní dosažený klid v základní otázce životní byl jim dostatečnou náhradou za to, čeho se stranou života městského vzdávali.

V první řadě byl to biblismus, povýšení Písma za jediný základ životní praxe, snaha srovnati celý život v soulad s příkazy evangelickými, jež všecko to, co nabízelo a co mohlo Bratřím podati vyšší vzdělání, činila zbytečným a snadno pohřešovatelným: tomu, kdo chtěl plně vyžíti ideál, vyzařující z Kristova kázání na hoře, nebylo všeho toho prostě potřebí při víře, jež opravdu hory přenášela a nade vším vítězila. V přímé protivě k chiliastům táborským, tvrdícím, že v nastávající říši tisícileté je zákon lásky vyprázdněn a že v tomto čase pomsty nemá býti Kristus následován ve své tichosti a slitování nad zlými lidmi, nýbrž v horlivosti a v spravedlivé odplatě[1] — právě tento zákon lásky a zároveň pokory i sprostnosti Bratřím platil nejvýše a oni ve všem usilovali dojíti onoho „pravidla zlatého“, onoho „nejlepšího mistrovství života“, jímž je následování „skutkuov první církve“[2], tak, jak si ji ideálně, nikoli v její historické skutečnosti, představovali. Jakým měl býti pravý Bratr, naznačuje Br. Řehoř výčtem nijakým skrovným ani lehkým: má býti „zdrželivý, dobrotivý, trpělivý, milostivý, milosrdný, skrovný, čistý, stydlivý, pokojný, dobrého žádostivý, povolný, ke všemu skutku dobrému způsobný a hotový“[3]. Proti „moci světa“, již zcela v duchu Chelčického zavrhovali, stavěli Bratří svou chudobu, trpělivost a pokoru, jež nejlépe mohli vyžíti ve svém venkovském ústraní, v prostředí selském, zabývajíce se kromě rolnictví a rybářství jen takovými živnostmi, jež byly ve shodě s jejich zásvětným ideálem[4]. Jejich odpor

---

[1] AČ. III. 218, 219, Vavřinec z Březové 413—414, 416, Čas. katol. duch. 1863. 424, 426.

[2] List Albrechtovi Kostkovi (1470—1471) u Bidla I. 201.

[3] Sr. Goll, Chelč. a Jedn. 166.

[4] Sr. Goll, Chelč. a Jedn. 170 a d. Dekret z roku 1506 (Gindely, Dekrety Jednoty bratrské, 1865, str. 128) ještě má ráz počátků Jednoty, pokládaje za „dobré

proti „světu“ nabývá, jako to při naší reformaci častěji vidíme, rázu soumračného, pošmourného, z něhož jakoby všecko veselí a živější radost byly vypovězeny[1], podobně jako pojem sprostnosti se dostává, ne bez jejich vědomí, v nebezpečné sousedství duševní obmezenosti[2]. Je pochopitelno, že se i brzo se strany odpůrců ozvaly výtky, vinící je z pokrytectví a z ješitnosti, jež se i dále potom proti nim opakují[3].

Jestliže již v evangelické sprostnosti bratrské, dobře se shodující se zvoleným prostředím selským, jemuž ostatně odpovídala i společenská příslušnost většiny Bratří, náležející k vrstvám řemeslnickým a selským

obchody“: „sedláctví, rybářství, řemesl dělání k rolí, k stavení, k pokrmu, k nápoji, k rouchu, k potřebám, k přípravám, k nádobám, bez nichž lidé býti nemohou, a ješto při nich snáz mohou lidé zachováni býti, když jsou bez zbytečnosti, nepravosti, šperkův, rozkoší a nespravedlností . . .“

[1] Dekret z roku 1506 (89) podává definici rozkoše: „Rozkoš slove, čehož samachuť mimo potřebu se škodou zdraví i s hříchem obtíženě požívá.“ Počítá se sem i hodování časté „pro pýchu, marnou chloubu neb kratochvíle atd “, spaní „a jiné tomu podobné“. „Item prázdnosti a zahálek se varovati, marného, prázdného i škodlivého mluvení, posuzování lidského, smíchův, žertův, kratochvílí, světských veselí a dívaček při nich“; pochopitelně sem náleží i „oděv oplzlý a smilný i pyšný“ (89—90). Sr. k tomu i starší soupis hříchů, jenž, není li bratrský, má silné zladění podobné (I. J. Hanuš, Malý výbor ze staroč. literatury. 49): „Ancille cum famulis vel viri cum mulieribus risus vel cachinos et pohádky proferentes et ad luxuriam provocantes.“

[2] Sprostnost se charakterisuje jako ctnost, „skrze niž se člověk ustavuje v upřímosti srdce k Bohu i k lidem, v řeči i v skutku beze lsti se zachovávaje, smělosti i hlouposti se vystříhaje“. Záleží pak u víře v příkazy boží i v jejich plnění, „buď těžko nebo lehko, a přiď načkoli, by pak měl ztratiti statek, čest i život . . . jakož srdcem věří, tak aby ústy vyznával“. A poměr vnitřní pravdy, přesvědčení k moudrosti (roz. učenosti) se zajímavě určuje: „pravda bez moudrosti spíš prospěje u dobrých než moudrost bez pravdy“ (Dekrety 105).

[3] Již roku 1478 Koranda mladší mluví o jejich „skutcích pošmúrných“ a „mluvení poknířilém“ (Manuálník 37); roku 1479 píše: „(Bratří) bludy premují i řečí i pošmúrnú pokrytostí, a to, když jsú ne před svými“ (tamtéž 40); 1489: „I to pokrytstvie, kteréž při nich jest, jako poknířile se mieti, pošmúrnú tvář okazovati, zticha smutně někdy mluviti a o sobě sě chlubiti, aby v tom viděni byli, jest při vieře , při pravdě, při spravedlnosti škodlivé náramně . . .“ (tamtéž 33—34). — Sr. i kázání, připisované původně Rokycanovi, avšak náležející až do druhého desítiletí 16. století (sr. Goll v ČČH. 1896. 246): „Lidem na voko zdají se býti tiší, pokorní, trpěliví, snesitedlní, spravedliví, rovně co kožich na ruby. Pod tím faleš, blud a podvod . . . Takovíť sú Pikharti jako zlatý falešný, před lidmi zdají se býti nábožní, tiší, pokorní, ale vnitř lstiví, liší, falešní, neupřímní, pokrytci lajci, rufiáni, vožralci, smilníci, cizoložníci, duší lidských vražedlníci, ve všem zlém zlými se srovnávají, jedno s nimi do kostela choditi nechtějí, než v hodování, v lání, v krčmování v opilství, v tom se s jinými srovnávají . . .“ (ČČM. 1879. 211). Sr. tamtéž 210 o jejich nedůtklivé trpělivosti: „Jedině dotkni se ho slovem protivným, uzříš, jakť se zježí, ssupí proti tobě, jako trn zbodá tě, protivnými slovy uhaní tě.“ — Roku 1556 Flacius Illyricus napomíná Bodensteina, aby se varoval sporů s Bratřími: „videntur enim sibi plusculum tribuere, nec facile admonitiones ferre“ (Gindely, Quellen zur Geschichte der Böhm. Brüder 283).

— nemohlo se dařiti snahám kulturním, nepříznivé tyto okolnosti byly zesíleny i jinými důsledky, přímo nebo nepřímo vyplývajícími z bratrského biblismu: bylo to jak přesvědčení o zvláštní milosti boží, jež se pojí k Jednotě, tak představy eschatologické, jež poněkud u Bratří upomínají na táborský chiliasmus.

V příčině první, v přesvědčení o vyvolení Jednoty, lze viděti jen další vývoj honosného mínění českého, jež hned se vyskytuje od počátku hnutí reformního a jehož kořeny bylo Karlovo dílo zakladatelské, ozdobivší Prahu i Čechy četnými kostely a v první řadě universitou, kde rychle rostoucím počtem a váhou národa českého, energickým jeho přikloněním k myšlenkám reformním vzájemnost mezi češstvím a náboženskou reformou se rychle upevňovala[1]. K čemu zprvu podnět dala skvělá nádhera českých chrámů a klášterů z doby karolinské, jež získala Čechám název „země svaté“, a v zápětí reforma náboženská, z níž Čechům vyrostl nárok na jméno národa vyvoleného, jemuž dal Bůh nejprve pravdu svou poznati, to utvrdila v Češích vítězná válka husitská, v níž se pokládali za bojovníky pře boží. Tradice ta se pak přenáší na užší kruh Jednoty bratrské, nikoli bez odporu a posměchu jejích odpůrců. Bratřím hlavním důvodem k tomuto sebevědomému nároku, jenž snadno těm, kdo stáli mimo ně, mohl připadati jako osobivá ješitnost, bylo zřízení vlastního řádu kněžského, jímž zaujali samostatné místo vedle a proti ostatním vyznáním a o němž pevně věřili, že se neobešlo bez přímé účasti vůle a milosti boží. První, tuším, oficiální projev toho spadá již do roku 1468, do jednoho z listů jejich k Rokycanovi[2], jenž krátce potom ve svém veřejném listě proti nim neváhal tuto jejich „všetečnost“ pokárati[3], načež se toho zmocnila kazatelna[4]. V kruzích

---

[1] Sr. České dějiny III. 1. 33 a d., 40.

[2] V II. listě k Rokycanovi praví, že Bůh „nepřestává i v tento čas [dobro] činiti lidu svému vyvolenému, přivodě jej na cestu známosti vuole své, tajemství víry zjevuje...“ (Bidlo I. 10). Soukromě náběh k tomuto tradičnímu nazírání činí již dříve (1463) kněz Martin v listu k Rokycanovi, když psal, jak Bůh, „jsa pokrm duchovní vyvolených svých, rozličné věci v nich dělá, jenž sou chopni věčných věcí a zpuosobni k učení, jichžto srdce posvěcuje a vdechnutím svým otvírá k srozumění božských svých věcí, dávaje rozuměti tajnostem svým“ (Bidlo, Akty I. 560; sr. i 567). — Bratří sami ani ve svých veřejných odpovědích Rokycanovi (1468 a 1470) věcnou podstatu výtky jeho nepopírali (tamtéž 220 a 503).

[3] Rokycana vytýká Bratřím jejich „všetečnost, kterúž do sebe mají, praviece, že zjevenie mají od Boha a že by, což činie, z ducha sv. vedli, a kterak mají volení boží mieti sě, že sě tak mezi nimi shledává“ (Manuálník Korandův 43).

[4] Kázání anonymní (sr. výše 19[3]; tedy ne Rokycanova): „Tedy ti lidé, jenž slovau Mikulášenci, zle říkají: my sme lid boží; Pikharti, ti pak praví, že jsú lid vyvolený“ (Goll, ČČM. 1879. 211). — Již před tím, roku 1479, napsal Koranda mladší: „Ústa jejich mluvie pýchu, když mluvie sě býti volenými božími a svatú cierkví“ (Manuálník 40, latinsky 159).

bratrských se při tom cítila souvislost se starší tradicí přes proměnu, jež v ní nastala, takže opravdového božího bojovníka z doby války husitské vystřídal jiný zápasník Bohu milý, tentokrát však představující ideu zcela opačnou: „Neodpírejte zlému!“ Vědomí této souvislosti proniká z nové úpravy zmíněného již proroctví o příchodu nového lidu[1].

Jestliže idea o vyvolenosti, pevně mezi Bratřími zakořeněná, utvrzovala je v přesvědčení o správnosti, jak zařídili svou obnovenou církev v duchu křesťanské sprostnosti bez ohledu na „svět“, a tím i o soběstačnosti, jež, spoléhajíc na svou prostou víru i v pomoc boží, se obejde bez moudrosti světské — také mínění i mezi Jednotou na základě Apokalypse obecně rozšířené, že není daleko ke konci světa a že proto je třeba tím více se soustřediti jedině na věci spásy a všecko ostatní zavrhnouti jako věci zbytečné anebo dokonce pro přípravu k spáse rušivé, přispívalo nemálo k tomu, že vůči vyššímu vzdělání byla ne-li přímá nedůvěra a odpor, tedy alespoň nedostatek živějšího zájmu. Tyto představy eschatologické sice neměly dramatického vzrušení chiliasmu táborského, avšak přes všecek klid, s jakým byly od Bratří přijímány jako všecko ostatní, co z Písma bylo možno přímo a výslovně prokázati, dodávaly celému životu v pojetí bratrském zvláštního zabarvení krátké a rychle pomíjející dočasnosti, jež na vážnější duše nebyla bez mocného dojmu mravního. Pod tímto zorným úhlem všecky důvody, jež domácí tradice reformační podávala proti všemu, co mohlo odváděti křesťana v poslední lhůtě, jemu poskytnuté, od plnění nejpřednějších povinností k Bohu, nabývaly zvláštního, kategorického důrazu[2].

* * *

Prvotní Jednota tedy nebyla sice ani svou povahou, shodující se s tradicemi, z nichž vyrostla, ani svým sociálním složením, většinou náležejíc k vrstvám nižším, přízniva vyššímu vzdělání, přece však nelze tvrditi, že by v ní hned od počátku nebylo živlů učených, třebas to leckdy bylo tvrzeno, zvláště když otázka vyšší kultury začala členy

---

[1] Sr. výše str. 16[2]. Rozšířenou versi proroctví o lidu bez meče nacházíme v Apologii z roku 1503 (sr. Goll, Chelč. a Jedn. 141): „Za krále Václava jeden pravil, že dvůj lid povstane, jeden s mečem a druhý bez meče; o prvém pravil, že zahyne, o druhém, že obdrží.“

[2] Jako Hus a Jakoubek věřili, že nastává „tempus novissimum“, „plnost času“ (sr. V. Novotný, M. Jan Hus I. 122, II. 44), stejně ani Chelčický se neubránil těmto domněnkám, avšak beze všeho blouznění (sr. Goll, Chelč. a Jedn. 26, 41). A tento klid trpělivé a oddané víry byl vlastní i Bratřím a vane na nás odevšad, kde se o „posledním věku Kristově“ v bratrských spisech mluví (sr. na př. Bidlo, Akty I. 10 a 287).

Jednoty děliti ve strany[1]; než ani se strany těchto členů, jež síla mravně náboženské idey převedla z jejich kulturně rozvitějšího prostředí k bratrské sprostnosti, nescházelo záhy hlasů, dosvědčujících o sobě i o jiných, že náleželi k „učeným“. Tak Krasonický, zajisté ne bezděky, posluchače Rokycanovy, kruh to, z něhož Jednota vznikla, charakterisuje jako „množství lidí učených, kolleátův, žákův i neučených“[2]. Vlastní organisátor Jednoty, Br. Řehoř, sám nebyl bez školského vzdělání a v jeho spisech, třebas nemají rázu učeného, jsou stopy jeho znalosti latiny[3]. Kromě něho však Krasonický mezi nejstaršími členy Jednoty z učených přímo poznamenává bakaláře Halara[4], Jíru Pětikostelského, „učeného a moudrého“[5], Velikého Víta[6] „a jiné latiníky jako Tůmu Přeloučského[7] a potom Jíru, bakaláře z Jindřichova Hradce“[8].

Pomalý rozvoj Jednoty dál se přes její pronásledování jednak přírůstkem „(osob) zemanských i kněží některých, jako faráře žamberského Michala“[9], jednak vedle „sprostných a neučených“ „i moudrých, jako

---

[1] Tak Tůma Přeloučský, jenž, třebaže se ani po převratu v Jednotě na konci století 15. od většiny neodtrhl, stále zůstával bližším původnímu typu bratrskému, v listu Albrechtovi ze Šternberka (1502) napsal o původu Jednoty, že „zbudil P. Buoh některé lidi neučené, řemeslníky rozličné, kteříž byli při mistru Rokycanovi i náboženství Vilémovském“ (Goll, Chelč. a Jedn. 75).

[2] „O učených“ fol. 7 b. O jejich rozchodu s Rokycanou praví: „I odstoupili od něho, kteříž se v té hromádce drželi pospolu. učení i neučení a sprostní, jako byl bratr Řehoř, krejčí zemanského stavu a řádu . . .“ (ostatní výčet sr. v citátu u Golla, Chelč. a Jedn. 241 [6]); totéž opakuje Blahoslav („O původu Jedn. br.“ 19), jenž však zde místo „Jíry bakaláře z Jindřichova Hradce“ klade „Prokopa bak. z J. H.“. Soupis Krasonického pak přešel do Jafetova „Hlasu strážného“ (sr. Goll 240 a d.). Roku 1470 Br. Řehoř sám (ve spisu o úzké cestě: Bidlo, Akty Jedn. br. I. 217) praví: „neb i mezi námi někteří sú učenie a kněžie římského svěcenie i z rytieřského řádu. ačkoli nemnozí . . .“

[3] Sr. Goll, Chelč. a Jedn. 90 i 158.

[4] Byl to Augustin Halar z Chrudimě, známý z pronásledování v Praze roku 1461, kdy musil odvolati (u Golla, Chelč. a Jedn. sr. zvláště str. 117); snad je to onen „pozdější doktor lékař Halir“, o jehož synovi Krasonický praví, že chválil Jednotu že však tam [roz. mimo Jednotu] zůstal“ (u Golla 161 [3]).

[5] Goll, uv. m. 110—111. Ten při mučení „posnídav i nechtěl oběda čekati“.

[6] Krofta v rejstříku ke spisu Gollově při hesle „Vít“ klade otázku, zda nejde tu o pozdějšího Víta, lékaře přerovského (o něm sr. Fiedler, Todtenbuch der Geistlichkeit der böhm. Brüder — FRA. I. Abt. V. B. — 226/27), jenž zemřel roku 1531, otráven prý čarodějnicemi.

[7] Ten byl podle Krasonického (Goll 241 [6]) školním žákem a „vycvičil (se) u Bratří mezi učenými, že doktory rád četl a vykládal, zvláště Mikuláše Líru na biblí“, a osvědčil se v disputaci jak s farářem holešovským před panem Albrechtem Holešovským, tak s farářem lipenským.

[8] Míní se tu asi Prokop, třebas ho pak Krasonický dále zvláště uvádí, a Blahoslav (sr. výše pozn. 2) i Jafet (Goll 241) ve svých soupisech hned činí tuto opravu.

[9] O něm Goll 105 a d.

Prokopa bakaláře, jistě moudrého a rozumného člověka, ježto na něm všechna Jednota přestávala“[1]. Z dalších nových členů najdeme v Krasonického soupise učených znamenitou osobnost Jana Klenovského, Jana, faráře táborského, Tůmu písaře, „latiníka dobrého a trochu lékaře“[2], Jindřicha vikáře, jenž prý byl učenější než jeho farář Vilímek, také přešedší k Bratřím[3], Ambrože Skutečského, „latiníka“, pozdějšího biskupa bratrského[4]. „Učený kolleát“ Vojtěch získal Jednotě veliké její světlo, Br. Lukáše, jenž opět mezi Bratry převedl nejen svého bratra Jana, příjmím Černého, slavného lékaře, nýbrž i samého Krasonického, a noví tito členové, „všichni bakaláři a kolleáti,“ „uloudili“ i M. Havla ze Žatce, dobře známého potom ve školství bratrském[5]. Zajímavým příkladem síly myšlenky náboženské, jež u některých Bratří se stupňovala ve visionářství, je zeman Methoděj Strachota, „jistě člověk moudrý a rozumný v božských věcech,“ jenž, když „zjevení“ mu udalo cestu k spáse, opustil tvrz Orlici u Kyšperka a žil v chudobě nejdříve jako písař na Novém Hradě, později jako mlynář u Chrasti[6]. „Dobrými latiníky“ byli též písař rychnovský Václav, dříve ve službě Matyáše Uherského, jenž přehádal i inkvisitora Jindřicha Institoris a svou pohotovou znalostí udivoval v Praze soudce zemské[7], dále Izaiáš „u pana Jestřebského“, jenž však později přešel k „menší stránce“[8], i Jan Jestřebský, jinak Turnovský[9], a opat kláštera na Slovanech Ondřej, „jistě učený“; autor latinského traktátu o eucharistii k panu Vaňkovi Valečovskému.

Než leckdo, kdo Jednotě přál, zůstal státi na rozcestí, přímo k ní nepřistoupiv. K takovým přátelům jejím náleželi kromě Martina Lupáče

---

[1] Tamže 241 [6]; o něm zde je porůznu i hojně zpráv jiných v souhlase s jeho významem pro veliký převrat v Jednotě.

[2] Krasonický měl (Goll 242 [3]) jeho opis Pandekt. Tento Tůma „doma i do jiných zemí procházel, jako do Uher a dále, hledaje lidí bojících se Boha pravě, jakož tak Bratří posílali do jiných krajin i doma v svých zemích, totiž v Čechách a na Moravě“. Na těchto cestách, pro Jednotu i její touhu po pravé církvi tak charakteristických, setkal se i s Paulikiány („O učených“ f. 11b).

[3] O ztotožňování tohoto Jindřicha s Janem Táborským sr. Krofta u Golla 242 [4]. O Janovi Táborském a jeho bývalé službě u kurie sr. tamtéž 238—239.

[4] O něm Goll 183, 188—189.

[5] Tamže 243 [2]. O přestupu Krasonického k Jednotě sr. i jinou jeho starší zmínku tamže 160 [3].

[6] Goll 244 [1].

[7] Tamže 244 [2-3].

[8] Tak tuším, lze vykládati výraz: „do malé hromádky vsazen“ (tamtéž 244 [4]); pak ovšem by se patrně lišil od onoho Br. Izaiáše, jenž roku 1526 zemřel v Ústěku a o němž jiný pramen (Fiedler, Todtenbuch 224) praví, že byl „ochotný člověk a přívětivý, mnoho se pány míval činiti i k nim od Br. Lukáše posýlán byl. Též jeden z auzké rady“.

[9] Goll 244 [5]; je to muž i jinak známý pod jménem Jana poustevníka nebo „Zborníka“.

i nejmenovaný nástupce Ondřejův v opatství na Slovanech, u něhož zde bývali Krasonický s Lukášem[1], i kněz Martin Němec, člověk učený[2], a jakýsi bakalář Matouš z Loudovy koleje u Betlema[3]. Širšího jména z těchto přátel bratrských nabyli M. Jakub ze Stříbra, před samým koncem století 15. administrátor podobojí, a „M. Viktorýn“, jímž rozumí se slavný autor „Knih devaterých“, Viktorin Kornel ze Všehrd. Z nich o Všehrdovi slyšíme výklad, proč prý se stal „nepřítelem bratrským“ („pro Rendle, že v soudu zemském přemožen o Boleslav i o Brandejs“), kdežto poznámka o M. Jakubovi vyznívá v jakousi apologii věd přírodních, jimiž se M. Jakub v mládí zabýval, i u Krasonického pozoruhodnou[4].

Tento výčet Krasonického je zajisté dostatečným průkazem o dosti značné účasti živlů vzdělaných na Jednotě hned od jejích počátků, ještě před velikou proměnou na rozhraní století 15. a 16. A účast tato se nepochybně nejevila jen číselně, nýbrž i vlivem, jaký přirozeným během věci i ve sprostné společnosti bratrské připadal v organisaci i při správě těmto živlům vzdělanějším, i když připustíme, že pokora bratrská u nich opravdu vítězila nad sebevědomím vzdělání a že stačila sama, aby jim vůči ostatním Bratřím určila příslušné meze zdrželivosti. Snad již v první době, ještě za života Br. Řehoře, jenž, třebas formálně nestál v čele Jednoty, přece svou autoritou ji řídil, udržuje ji starostlivě ve směru počátků, nastaly za pronásledování, za nutnosti obrany i jednání s odpůrci okolnosti, jež nutily bráti ohled na členy vzdělanější a tím k podobným pracem způsobilejší[5]. O Řehoři samém sice slyšíme, že na smrtelné posteli Bratra Matěje, biskupa Jednoty, napomínal, „aby lidi učené na péči měl“[6]. Zdá se však, že tato výstraha neměla platnost

[1] O obou opatech Goll 245[1].

[2] „O učených“ f. 13a; byl z Chotěboře (Goll 139—140).

[3] Tamže 160[3].

[4] „O učených“ f. 13b a d. (= Goll 160[3], ne však úplně). O poměru Krasonického k vědám přírodním srovn. níže. M. Jakub půjčil Krasonickému a Janovi Táborskému k opsání odpověď mistrů na deset artikulů bratrských (o spisu tom sr. Goll, Quellen und Untersuch. zur Geschichte der Böhm. Brüder I. 26—27).

[5] Vliv učených ovšem nelze přeceňovati tou měrou, jako to činí Jafet v „Meči Goliášově“ z roku 1607 (sr. otisk J. Jirečka v ČČM. 1861. 140 a d.). Jemu nestačí vytknouti, že při oddělení mezi Bratry byli i „mnozí slovoutní z kněží, mistrů, bakalářů etc.“, nýbrž on hned vývoj Jednoty dodatečně po svém stylisuje, praví-li, že Bratří „hned jsou se uvedli v řád a vybrali z sebe některé přednější učené a rozšafnější osoby více než po dvacíti z rozličných krajův ... pro správu toho lidu ... a zvolili je sobě za starší“; a hned si sestavuje (str. 141) seznam 28 osob, v nějž pojímá všecka známá jména z nejstarších Bratří (také Všehrda). Stejně libovolně mluví o zřízení biskupském 1467 — on hned od počátku zná čtyři biskupy — v tom prý způsobu, „aby nebyla papežská monarchia, ale aristocracia tovaryšská“ (142).

[6] Praví tak roku 1499 jakýs anonym z Litomyšle ve spisu o přísaze (Goll 229). — Krasonický („O učených“ f. 17a) po letech formuluje výstrahu tak: „aby moudré a učené na péči měli, aby skrze ně nepřišla zkáza víry a lásky etc. jako na římské.“

všeobecnou, varujíc jen, zcela v duchu Chelčického a nejstarší Jednoty, před přílišným hloubáním o věcech víry po způsobu učených theologů[1]. Alespoň Krasonický této výstraze dával jen ten smysl, že jde tu o lidi, kteří jsou „sami sobě moudří, před svýma očima a učení od těla a krve toliko“. A Krasonický hned ve své odpovědi anonymovi, jenž jeho projev vyvolal, významně dokládá: „Však jest ty (roz. učené) před svýma očima měl a laskav na ně byl a velmi je miloval mimo jiné, které ty haníš a od nich vystříháš.“ Po letech, mluvě o tom, vyslovil Krasonický přímo jméno Prokopa z Jindřichova Hradce[2].

Po smrti Řehořově za správy Matějovy, jemuž scházely vladařské schopnosti zemřelého, byla situace pro učené ještě příznivější. Vidíme to hned roku 1478, kdy přední jejich zástupce, bakalář Prokop z Jindřichova Hradce při pražském slyšení v kolleji Karlově byl jedním z mluvčích bratrských[3]. Že vliv učených vzrostl, můžeme se domnívati nejen podle svědectví Krasonického[4], nýbrž i podle narážek ze strany tuhých konservativců, hledících udržeti Jednotu na cestě Řehořově[5]. A vliv ten rostl tím více, čím rychleji Jednota ztrácela svoji výlučnost malé církve dokonalých a vyvolených, přizpůsobujíc se poměrům životním. Život, „svět“, jemuž se Jednota vyhýbala a jejž snažila se přemoci alespoň v sobě, subjektivně, jakoby pro ni neexistoval, byl moc-

---

[1] Tak to vykládá i Goll 158.

[2] Sr. Goll 230 (odpověď 1499); „O učených“ f. 22 b: „. . . jakož na takové (tot. učené a moudré Bratry) bratr Řehoř nemínil, anbrž velmi jim přál, jako Prokopa a jiné.“ Na učené theology patrně myslí Řehoř sám roku 1470 ve „Spisu o ouzké cestě Kristově“ (Bidlo, Akty Jedn. brat. 1. 216—217), kde mluví o účasti učených i urozených v Jednotě. On učené nevylučuje (Bůh prý volí svůj lid ke spáse „ze všelikého národu“ a Kristus Otci „vybírá jako po zrnéčku na vinici povolávaje z daleka muže vuole své, od východu i od západu“). Avšak tito musí býti stejně sprostni jako druzí. „Protož ktož chce býti múdrý, budiž blázen světu, aby byl múdrým před Bohem. Neb ta jest cesta k spasení, kterúž bychom rádi šli . . . I myť sme to poznali z daru božieho, že ktož chtí skrze svú moudrost a mnohá uměnie vtipuov a rozumuov lidských dojíti toho, bude před nimi skryto, neb skrze to i z prostnosti Kristovy vypadají a v spravedlnosti své se ustavují etc. Ale maličkým zjevuje, kteříž sú chudí duchem a pokorní srdcem, nic od sebe a z sebe nedomnívají se dostatečni býti k čemu dobrému, ale z Boha . . .“

[3] Goll 150.

[4] „O učených“ f. 14 b: „A těmi učenými latiníky, kteříž v Jednotě byli bratřími, pán Bůh řídil a zpravoval Jednotu spolu s prostými a neučenými, a všickni byli zavazováni ku poslušenství bratru Matějovi biskupu, podobně jako římská církev k papeži se zavazuje, neb byl u veliké vážnosti ode všech v Jednotě.“

[5] Jeden z vůdců „menší stránky“, Jakub Štěkenský, praví ve svém druhém traktátu (z roku 1496) o počátcích Jednoty, že tehdy „lidé povýšení bydlili sou s lidmi sprostnými a rádi jim posluhovali a čím sou ukrutnější protivenství mívali, tím sou více prospívali . . .“ (Goll 226). Zajisté nebyli mezi tyto „povýšené“ počítáni jen urozenci, nýbrž i mužové vzdělání.

nější než zásady, na nichž spočívaly její základy: vítězil, jakmile Bratří uznali potřebu jen poněkud uvolniti přísnost původní. Mezi novými členy již se cítily povinnosti, ukládané planoucím idealismem počátků, za „jho nesnesitelné“ [1]. Přirovnání Jednoty v době biskupa Matěje k dítěti „mluviti počínajícímu“ [2] hodilo se, šlo-li pozdějšímu pozorovateli o naznačení vývoje, jejž bylo Jednotě vykonati, nikoli však, měl-li se vytknouti poměr horlivé vůle k zásadám přijatým: v té příčině s postupem času linie klesala.

Příznakem toho byl již několik let po smrti Řehořově spor, jenž i později měl Jednotě zůstati otázkou stále otevřenou, spor o ospravedlnění věrou či skutky. Prakticky otázka tato přísnou kázní bratrskou byla vlastně hned od počátku rozřešena: mezi theorií — a tou v té příčině byla víra — a mezi praxí pro Bratra nemělo býti rozdílu, jeho cesta ku spáse byla úzká, avšak bez pochybností o cíli jejím. Dogmaticky se proti tomu přihlásilo mínění o víře, že na zásluhách Kristových záleží spása lidská, na počátku let osmdesátých, třebas zatím jen mezi kněžími a theology [3]. Mělo-li zdůraznění zásluhy Kristovy vliv na jisté uvolnění mravní, také v poměru k vyšší vzdělanosti bylo to opouštěním nebo alespoň zmírněním starých tradic pohrdlivé nedůvěry: i rozum se hlásil o svá až dotud pomíjená práva. Právě proto zaslouží pozornosti souvislost mezi novou náladou v části Jednoty a mezi počátky bratrského školství, spojenými s jménem dotčeného již M. Havla ze Žatce.

Podobně jako biblismus již Lollardům a Táborským vnoukal zájem o lidové školství, stejný důsledek se musil projeviti i v Jednotě, jíž evangelium opravdu bylo velikou chartou víry i života. Podrobná znalost Písma, jaká byla proto žádoucí, nemohla býti získána jen výklady kazatelů, nýbrž musila býti zjednána vlastní četbou. Proto umět čísti se stalo nutným úkolem obecným a třeba přiznati, že přes to, že v prvních dobách potřebě této mohlo býti vyhověno vlastně jen nepravidelným učením domácím [4], Jednota záhy vzbuzovala svou znalostí čtení obdiv,

---

[1] Jakub Štěkenský v II. traktátu vzpomíná výroku Jana Klenovského, že zákazem souditi se „vložíme jho na hrdlo učedlníkuov nesnesitedlné, jehožto ani otcové naši nemohli snésti“ (Goll 226).

[2] Užil ho Br. Vavřinec Orlík (nebo již jeho pramen, Blahoslav?) roku 1576 (Fiedler, Todtenbuch 220).

[3] Sr. o tom Goll 165 a d.

[4] Sr. Gindely, Dekrety 113 a 115, jak se hospodářům ukládá, aby po zboru učili děti, „což sluší z povinnosti“. O školství bratrském sr. Fr. Zoubek, Vychování a vyučování v Jednotě bratrské v Besedě učitelské 1883. (XV.) 1 a d., Jos. Müller, Das Schulwesen der Brüder und die Verwertung des Katechismus in ihren Schulen v Monum. Germ. paedag. IV. (1887) 317 a d., H. Ball, Das Schulwesen der böhm. Brüder (1898), Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století (1901) 62 a d. a Jar. Bidlo, Jednota bratrská v prvním vy-

jenž přirozeně se hned spojil se zlomyslnými pomluvami odpůrců, svým způsobem vykládajících tento úctyhodný zjev lidového vzdělání: přičítalo se to vlivu ďábelskému, takže kdo do Jednoty vstoupil, hned prý uměl čísti, avšak s odpadnutím od ní tuto znalost rázem opět ztrácel[1].

Spojovacím článkem mezi učením domáckým a školou zvláštní, zdá se býti škola M. Havla v Brandýse nad Orlicí, na zboží kostkovském, zřízená hlavně pomocí Jana Klenovského, jenž ani jinak svého dosti značného jmění nešetřil na věci obecně prospěšné[2]. Škola ta nepochybně se lišila od typického již zajisté tehdy způsobu výchovy kněžské v domech bratrských, kde úkol vyučovati „mládence" připadal knězi, neboť, kdyby šlo o něco podobného u M. Havla, sotva by to bylo se zvláštním důrazem vytýkáno. Lze tedy připustiti, že škola Havlova byla něco nového, že byla to již škola laická[3]; jinak by se jí Bratří nechlubili, jak o tom slyšíme[4]. Stalo se to nepochybně ještě v letech osmdesátých[5]. A příklad Havlův, zdá se, nebyl osamocený,

---

hnanství III. (1909) 95 a d. (zde ovšem jde o bratrské školství v Polsku); o výchově kněžské též jedná Winter, Život církevní v Čechách (1895) 478 a d.

[1] Roku 1500 tuto klevetu uvádí inkvisitor Jindřich Institoris (nově přistupující prý otevřel ústa k východu, čekaje příchodu ďáblova v podobě mouchy: „que [musca] cum subintraret, corpus eius obsidendo omnem litteram legeret, etsi non semper intelligere noscet"): Müller, Schulwesen 319[1], jenž uvádí i z roku 1513 podobnou domněnku mistra strakonického Jana z Rožmberku při výslechu Jiříka Volyňského (sr. též Zoubek 34; o výslechu Jiříkově Gindely, Geschichte der Böhm. Brüder I. 145 a dále. J. Müller, Geschichte der Böhm. Brüder I. 373 a d., Fr. Teplý, Dějiny m. Volyně 85). Že mezi jinými této bajce věřil i Trithemius, uvádí H. Ball, Das Schulwesen der böhm. Brüder 50[2]. — Je pochopitelno, že všichni Bratří přece jen neuměli čísti (sr. Dekrety z roku 1505: „umí-li hospodář aneb kdo čísti, aby něco přečetl . . .").

[2] Sr. citát z traktátu „O učených" u Golla 243[2]: „A pro něho (Havla) Bratří, prvotně Klenovský, udělali tu stranu domu v Brandejse, jako nyní zbor bývá, aby byla kollej k učení bratrskému od mistra Havla." — O obětavosti Klenovského Müller, Geschichte der Böhm. Brüder I. 234.

[3] Müller, tamže 503[533] zdůrazňuje, že byla to jistě škola pro synky zpřátelené nebo již do Jednoty náležející šlechty a měšťanů; tím Müller mění své starší mínění, že Bratří vlastně nezřídili škol lidových (v Mon. Germ. Paed. IV. 322). Škola Havlova ovšem byla asi typem smíšeným.

[4] Sr. citát z anonymního kázání u Golla v ČČM. 1879. 211: „M. Havel, ten zaběhl v Pikharty, aby byl zveleben a ctěn, jakož sú se jím divně pochlubili Pikharti . . ."

[5] Lze to souditi podle toho, že Krasonický, jenž pak Havla převedl do Jednoty, sám se stal Bratrem někdy po roce 1482; sr. Goll, Chelč. a Jedn. 243[2]. Zde se též uvádí z Jafeta jméno Havlovo jako „kněze Havla Novoměstského", jenž prý „po časích vstoupil do Jednoty"; to se dobře shoduje se zprávou (také zde uvedenou) o knězi Havlovi, jenž již byl prostředníkem mezi Bratry a Rokycanou. Havel ze Žatce se stal mistrem již roku 1458. — Goll je v pochybách, zda lze M. Havla ztotožňovati s oním Br. Havlem v Ústí n. Orl., jenž dělal vše jinak, než jak byl zvyk

zvláště když ochranou šlechtickou se Jednotě dostávalo možnosti, aby se mohla na zbožích šlechtických svých patronů odvážiti ke zřizování veřejných škol: svědčila by o tom též okolnost, že se v pramenech bratrských leckde setkáváme s učiteli, jimiž se zde sotva míní jen kněží, vychovávající si dorost[1].

Pokrok ve školství, v němž se zajisté zároveň i jevila mravní kázeň Jednoty, obecně uznávaná, zmocňoval též příliv zámožnějších živlů a tím i potřebu rozšířiti „úzkou" cestu Řehořovu. Vzrůst Jednoty, žárlivě sledovaný od vyznání jiných[2], musil vyvolati i její vnitřní proměnu. To poznati a hned se starati o vhodnější, síle poměrů více odpovídající podmínky dalšího vývoje, připadlo vzdělaným živlům v Jednotě, při čemž jim záleželo i na tom, aby místo různosti mínění i v otázkách zásadních, jež byla důsledkem bratrské nechuti k sporům dogmatickým, nastal soulad a jednota, má-li Jednota býti opravdu církví bez vnitřních rozporů a rozdílů[3]. Vzrůst Jednoty činil palčivou zvláště otázku účasti na „moci světa", ježto se stále více vzmáhaly stesky Bratří na škody, jež jim působilo odpírání přísahy i odmítání úřadů, rychtářství a konšelství. Jestliže biskup Matěj Kunvaldský, hledě zachrániti starou povahu Jednoty, jež s jeho sprostnými názory nejlépe harmonovala, pobízel, ať Bratří se stěhují do vsí, odpovědí mu byla přirozená v tom případě námitka litomyšlského mydláře Filipa: „I nechtí

---

katolický, a jemuž roku 1502 psal Br. Lukáš list, napomínaje ho, že Jednota se oddělila jen od špatných věcí v církvi římské (list je otištěn u Šafaříka v ČČM. 1861. 172—173 i ve Slavíkově vydání Blahoslavových „Vad kazatelův" [1905] strana 11[12]). Müller, Gesch. I. 299 však myslí, že tu jde o touž osobu; byl by mohl na ni vztáhnouti i posměšnou narážku, již uvádí (na str. 320) z listu dra Augustina Janovi Černému, kde se tomuto doporučuje, aby přenechal Německo Br. Lukáši a Francii Havlovi: i to svědčí, že M. Havel byl osoba ve veřejnosti dobře známá.

[1] Sr. Gindely, Dekrety 101 („Zpráva učitelům a pastýřům i pomocníkům"), 104, 107, 108. — Jeden „mistr školní" se jako Bratr připomíná již za Řehoře (Goll 240), tedy ještě před Havlem; lze však již tehdy mysliti na školu bratrskou po způsobu Havlově? Poměr Jana Kostky z Postupic k Br. Řehořovi by to sám nevylučoval: sr. Goll 174[1] i Müller, Gesch. I. 241. — Bidlo, Jednota etc. III. 97 je vůči laickým školám bratrským velmi skeptický ještě i pro dobu pozdější: teprve škola evančická na Moravě (1578 vrchnost, pán z Lipé, prohlásil, že zde škola již byla za jeho otce i děda; Gindely, Geschichte der Böhm. Brüder II. 250) je mu prvním pokusem o laickou školu šlechtickou.

[2] Roku 1500 odhadoval Jindřich Institoris Bratry na 100.000 lidí (sr. Müller, Gesch. I. 311[101]).

[3] Sr. hned počátek obšírného výňatku z traktátu „O učených" u Golla 205 až 206, kde Prokop z Jindřichova Hradce „s některými Bratřími" naléhají na vyjasnění, hrozíce jinak odtržením. Ještě před tím, než Krasonický mluví o tom, jak „některé věci [jež Bratří z Chelčického „za pravé přijali"] nikterak státi nemohly", znovu opakuje známou nám již větu: „A tak těmi Bratřími učenými, kteříž v Jednotě byli, i neučenými Pán zpravoval a řídil Jednotu" (f. 16 b).

krávy mýdla jísti, a také tam bývají konšelé ustanovováni od pánů i rychtářové[1]!“ Byl to protest živlu městského proti sprostnému ideálu bratrskému, jenž se s poměry městskými, v nichž žila již značná část Jednoty, smířiti nedal. Odpor ten také naznačoval, kde učení mohou hledati a čekati spojence v nastávajícím zápase[2].

V zápase tom, jenž vyplňuje poslední desítiletí století 15., ovšem v popředí stojí spor o „moc světa“, kdežto otázka vyššího vzdělání zatím má ráz spíše jen osobní, vyznačujíc osobnosti, jež vzepřely se proti dalšímu trvání autority názorů Chelčického: učení stojí tu proti sprostným, nacházejíce podle povahy věci souhlas u Bratří bydlících ve městech. Vůdcovství ve straně opoziční, již přímo dáváno jméno strany bakalářské[3], připadá Janovi Klenovskému[4]. Synoda v Brandýse nad Orl. roku 1490 se skončila sice úspěchem strany této, přece však ne takovým, aby vítězové hned z něho odvodili důsledky. Proti usnesení přímo se sice vyslovili jen Br. Amos a mlynář štěkenský Jakub, hlavní potom vůdcové „menší stránky“[5], avšak biskup Matěj povolil „ne ze srdce, ale jako šacuňkem“ a ani souhlas mnohých jemu podobných, kolísajících mezi stranami a povolujících nátlaku chvíle[6], nezdál se

[1] Goll 206. O Filipovi sr. též Müller, Gesch. I. 326. Lukáš („Odpis proti odtržencuom“: Goll 212) mluví o radě stěhovati se z měst na předměstí.

[2] Sílu městského živlu lze poněkud odhadnouti ze soupisu obcí bratrských ke konci 15. století: sr. Goll ve Zpráv. Spol. Nauk 1878. 169 a Müller, Gesch. I. 231,

[3] Sr. výrok Jakuba Štěkenského (1496): „ale praví Vaši bakaláři Lukáš. Prokop, Lorek, že Wiglef svedl mistry . . .“ (Goll 226).

[4] Sr. Goll 177 i 233—234; dokladem tu je přímá zpráva Krasonického: „I mluvili jsou starší Bratří skrze Klenovského.“ Toho se biskup Matěj bál nejvíce; Jakub Štěkenský ve svém druhém traktátě (1496) k němu praví: „a řekl si, že více než od pěti let lekání mám při Klenovském, aby tato Jednota nebyla zkažena skrze něho . . .“ (Goll 227 i Zpráva menší stránky tamtéž 231; sr. výrok Krasonického, tamtéž 207: „Ten [Br. Matěj] se bál, aby skrze moc na zkázu nepřišla Jednota.“) Týž Jakub vedle Klenovského jmenuje Jana Táborského, Eliáše (z Chřenovic), Tůmu Přeloučského, Tůmu Němce, Lukáše, Prokopa z Jindřichova Hradce, a „Vavřince Lorka bakaláře“ (= Krasonického) i dva Martiny šidlaře: „Ti pak přitáhli k sobě Matěje i Michala“ (Goll 194). Br. Lukáš však sám ve spise „O obnovení církve“ (z roku 1510) praví: „A ač sem já k žádné straně nepřistoupil při přísudku [na sněmu v Brandýse n. Orl. 1490], než v dověrnosti péči sem měl poslouchati a což za dobré souzeno, přijíti . . .“ (Goll 203). Také Tůma Přeloučský ve svém konservatismu sotva byl horlivějším členem oposice (sr. jak roku 1494 na synodě rychnovské jediný nevstoupil opět do úzké rady: Goll 208; o jeho pozdějších neshodách s Br. Lukášem sr. Skalský v Zeitschr. für Brüdergesch. 1908. II. 4—5).

[5] „všichni krom dvou: Amosa a Kubíka mlynáře“ (Goll 176 [1] a 207).

[6] O tom sr. Goll (opět z traktátu „O učených“) 207. Při hlasování, při němž zvláště působilo, jak tu přímo slyšíme, mínění Prokopovo, Jana Táborského a Rendla z Aušavy, přečten byl z cedulky Táborského i výrok, dotýkající se též otázky vzdělání: „Poněvadž sami neumíte a nevíte, abyšte takto poslouchali.“ Kromě Rendla z Aušavy z jiných přátel Jednoty, kteří měli „milost k Jednotě“, ale přímo k ní

býti oposici spolehlivou oporou, aby přejali již nyní za tento rozhodný obrat v Jednotě odpovědnost. Klenovský a Prokop již v Brandýse „se vyprosili“, aby nemusili býti účastni výpovědi úzké rady, z toho důvodu, „aby nebylo řečeno, že moudří a učení ho spůsobili“; když pak viděli, „že se svolení stalo, ale smysl malý a rozum krátký toho“ [1], a když pozorovali, jak nad odstoupením Amosovým a Jakubovým od Jednoty biskup Matěj „(byl) skroušen a mnoho jiných s ním“ [2] — tu se svými stoupenci („rada stará“), chápajíce, „že by nic nezjednali, kdyby chtěli svolení tomu dosti učiniti“, ponechali správu Jednoty úplně Matějovi „a sami vysedli z rady“. Matějovi to bylo vhod a „novou radu sobě ustavil z starých dobrých Bratří“ [3].

Než po tomto zrušení výpovědi brandýské netrvalo to déle než „tři léta a něco více“, a nová rada sprostných, uznávajíc svou neschopnost ke správě Jednoty, v níž jednotlivé případy se protahovaly na několik neděl a leckdy ještě bez konce, sama naléhala na Matěje, aby zjednal nápravu [4]. Br. Matějovi bylo těžko tomu odporovati za stálých stížností na trápení lidí nevinných za to, že odmítali podle naučení představených přísahati a přijímati úřady, když i kněží mu své úřady vraceli. Náprava se stala roku 1494 na synodách v Rychnově a v Přerově, nikoli bez vlastního pokoření Matějova, jenž chtěl, aby byl „pro své neumění“ nejen biskupství, nýbrž po případě i kněžství zbaven. „Učení“ ovládli úplně situaci, přijavše — ne beze zdráhání a

---

nepřistoupili, zúčastnil se synody brandýské i Liška, jímž se patrně rozumí Martin Liška, hejtman landškrounský (sr. Goll 176). O poměru Rendlově k Jednotě sr. Goll 234—236. Že zjevně nepatřil k Jednotě, svědčí i dekret z roku 1502, aby mu bylo odpověděno, „že aby každý, by i v nemoci postaven byl, byl zjevný bratr“ (Gindely, Dekrety 82): jeho závěť z roku 1520 otiskl Jar. Čelakovský v ČČH. 1902. 64—66.

[1] Lukáš, „Obnovení“ (1510): u Golla 203.

[2] Goll 207.

[3] Tamže 207. Lukáš v „Obnovení“ (tamtéž 203) vykládá to úmyslem oposice vůči konservativcům, aby tito, „pracujíce skutečně dověděli se umělí zdánlivě, že neumějí a nevědí co lepšího, a ti, kteříž drží, že by (se) mělo tak vysoce, jako se myslí a bylo možné, činiti, že není možné“. Podle jiného spisu Lukášova („Odpis proti odtržencuom“ z roku 1524: Goll 216) ti, „kdo byli dověrnější a silnější“, vidouce, že by mnozí pomocníci byli mdlí, „mdloby nemocných uložili snášeti a jim slúžiti . . . aby ti i jiní pracujíc dojíti mohli skušenie a rozumu pravého“. — Jafet v „Meči Goliášově“ (ČČM. 1861. 144) starší zprávy si upravuje tak, jako by Matěj, nemoha se srovnati s radou, „neb v ní byli učenější muži než mezi biskupy“ [opravdu byl Matěj jediným biskupem], „podle své přednosti“ a vztahuje prý nesprávně výstrahu Řehořovu před učenými na tento případ, sám „vysadil všecky učené z rady a nasadil sobě jiných svého smyslu, prostých, aby mu pomáhali toho smyslu hájiti“.

[4] Členové úzké rady říkali: „Bratře Matěji, odložil si lidi rozumné a moudré a nás hloupých nasázels. Dělejž!“ (Krasonický u Golla 207.). Sr. i Lukášovo „Obnovení“ (tamtéž 204), jak sprostní žádají za propuštění a za opětné povolání těch, „kteříž v tom rozumnější i zkušenější byli“.

ostrých domluv členů mladších, zvláště Krasonického — znovu členství v úzké radě: Matějovi bylo sice biskupství ponecháno, avšak úřad soudího, nejvyšší správa Jednoty, byl vznesen na Br. Prokopa[1]. Náprava, jež ve věcech dalších doplněna byla ještě jednáním synod v druhé půli let devadesátých, při nichž nescházelo pokusů uvésti opět v Jednotu nedávné odštěpence, nebyla ovšem úplná, ježto oddělení horlivých konservativců, kteří se s novými řády v Jednotě nechtěli smířiti, zůstalo a „menší stránka", skoro výhradně mající své přívržence v lidu venkovském, ať v Čechách kolem Vodňan nebo Klatov, ať na Moravě okolo Uher. Brodu[2], ve svých zástupcích, Br. Amosovi, Jakubovi Štěkenském a později nožíři Kalencovi, jen starobratrskou nechuť k vzdělání vyššímu stupňovala, užívajíc výtky učenosti proti vůdcům směru zvítězivšího[3] a blížíc se tak značně „hloupé sektě Mikulášenců", o nichž později Blahoslav řekl, že „nejraději poslouchají kazatelův, kteří netoliko nejsou učení, ale hned ani čísti neumějí, nebo prý ti ne z litery, ale z ducha káží..."[4].

Než i z těch kruhů v Jednotě, jež na konec přijaly obrat, se na samém rozhraní 15. a 16. století ozval hlas, jenž, třebas se vydával za projev někoho, kdo stojí mimo strany, mluvil za sprostné stoupence Matějovy a vlastně i za odštěpence, druhy Amosovy. Neznámý autor, jenž sám má jistou znalost latiny („ač maličko nětco latinského umění ve mně jest") a tedy nemůže se zcela z počtu „učených" vylučovati — dává tu, ve spise proti přísaze, výraz sprostnosti uvědomělé, jež se staví v plném rozsahu za výstrahu Br. Řehoře před učenými. Podle něho „nejlépe by Bratřím sprostnost sloužila, o které sú prve mnoho ve svých zbořích mluvívali". Není dobře, musí-li dobrota — a autor hned zde uvádí za příklad Br. Matěje, „člověka jistě dobrého, ale neučeného" — „po světském umění a pohanském postupovati, ježto to věc nekřesťanská jest, aby umění před dobrotou honilo". V Jednotě samé není prý dosti lidí schopných k výkladům Písem a jejich výklady vnesou zmatek různých smyslů v prostý lid. První Bratří „vážněji z prostnosti mluvili nežli nynější, mudrování proměšujíc". „Neb toto

---

[1] Krasonický u Golla 208, Lukáš v „Obnovení" tamtéž 204. Sr. i Jafet v ČČM. 1861. 144—145. Tehdy to snad bylo, kdy Klenovský mluvil o zmýlení těch, kteří se domnívali, že mají „zkušený smysl i skutky jako zlato v ohni přepálené ... ano holá měď i s truskou" (Goll 224).

[2] Sr. líčení působnosti Amosovy u Lukáše z roku 1527 (Goll 223).

[3] Je zajímavo že proti Amosovi Br. Lukáš (roku 1527) užívá téže výtky „kňuřavé pošmurnosti" (Goll 223), kterou dříve staří Bratří byli od odpůrců stíháni vůbec (sr. výše str. 19[3]).

[4] „Filipika proti misomusům" (Slavík 1905) 107; Blahoslav tu končí narážkou na svině a mláto.

vědomé jest, jakž sou učení mezi Bratří vnikli, že hned jejich vroucí dobrota počala tuchnouti ....“[1].

Tímto litomyšlským anonymem byl mezi jinými[2] vyprovokován i Krasonický k odpovědi, která již roku 1499 byla příležitostnou předzvěstí většího spisu, zabývajícího se po 30 letech tímtéž thematem, obranou učených v Jednotě. Kromě poukazů k Mojžíšovi i sv. Pavlovi, kteří byli také učenci, i k tomu, že nelze mysliti, aby učeným byla zavřena brána nebeská a oni byli vyloučeni z možnosti pokání — „kam se rozum děje!“ — nás zde zajímá pozoruhodné konstatování rozdílu mezi relativností stavu církevního ve skutečnosti a mezi ideálem, „aby všichni oudové tak svítili v pravdě“: církev nikdy vzoru Kristovu neodpovídala, ani v době apoštolské, a stačí, „když (Bratří) zjevnému zlu, Bohem zapověděnému, trvanlivě bez opravy místa nedadí“[3].

Jestliže zde — avšak i jindy, jak ještě uvidíme — Krasonický projevoval živý smysl pro konkretní skutečnost a tím i schopnost vývojovou, reagující na její podněty, vlastnost právě v této chvíli obratu pro Jednotu neocenitelnou, na druhé straně Bratr se zvyklostí poslušnosti a kázně se v něm hlásí poznámkou závěrečnou, že o spisu svém „hotov je a stojí k soudu i poslušenství a k opravě Bratřím svým milým“. Je to více než výraz lásky k pravdě, jež ochotně se podrobuje, je-li přesvědčena[4]; mluví zde přísná tradice Jednoty, zavazující jednotlivce podříditi se soudu představených a jejich autoritě, jak to vyslovil Br. Lukáš o tři léta později, když (1502) napsal, že se nepamatuje, „by co vydal (ze spisů svých) bez vůle bratrské a bez smyslu Jednoty, ani míní.[5]“ Proto také v závěti své Br. Lukáš dal své spisy úplně v moc Jednotě[6], ukazuje tak dobře, jak jednotlivec u Bratří podléhá celku, sám se samostatnosti své vzdávaje, jak ve všem se uplatňuje diktát solidarity, oné „jednoty a pospolnosti řádu, učení i smyslu obecného,“ z níž nikomu z Bratří nelze se vytahovati, „po své hlavě choditi

---

[1] O anonymovi sr. Goll 228—229.

[2] Goll 229—231 zaznamenává několik odpovědí větší stránky, jež patrně přihlédají k vlastnímu předmětu anonymovu, k přísaze.

[3] Tamže 230.

[4] O tom svědčí hned pokračování citátu předešlého: „než jinému žádnému [totiž nestojím k soudu], leč dobře porozumím a poznám, chci také pravdu přijíti.“

[5] V listu k M. Havlovi: Slavíkovo vydání Blahoslavových „Vad kazatelů“ str. 11[17]. Před tím Lukáš praví, že i on — jako Havel — leckdy si vedl samovolně: „ale napomenut jsa, i nechal jsem a těch, k nimž přistoupiv a se poddav, řády i obyčeje ostříhal.“

[6] Fiedler, Todtenbuch 226 (k roku 1528): „Také všem oznamte, ať mými spisy nižádný nic nedělá proti Jednotě a poslušenství Bratří. Neb sem se já se vším dověřil i dal Jednotě a Jednota je v moci své má jako vlastní tím hýbati, jakž potřebí.“

a podle toho něco dělati“ [1]. Z toho zajisté obecná mravnost měla veliký prospěch, jenž však na druhé straně byl dosti draze placen omezením iniciativy zdravé a sebevědomé ctižádosti [2]. Nelze sice upříti, že Jednota, zvláště později, v 16. století, projevuje touhu po zdokonalení, jež připustí hlas každého [3] a nevyhýbá se ani poučení jinde, u cizích [4], avšak malicherná často úzkostlivost, lpící více na liteře než na duchu, a spojený s tím konservatismus právě nejlepším a nejbystřejším členům Jednoty byly na překážku, takže mnohý dobrý podnět z obavy před nesnázemi nebyl ani podán a mnohá života schopná myšlenka zůstala utajena [5]. Na prospěch průměru trpěl tu nadaný jednotlivec, jenž všude narážel na úzké a těsné meze svého vyznání, své sekty, jsa nucen stále se zapírati, svůj temperament krotiti a často i jména svého na pracích vlastních se vzdávati, jež Jednota vydávala pak svým jménem [6].

* * *

Za převahy takového ducha v Jednotě, přes to, že smír se světem byl dílem především živlů vzdělaných, ani potom nelze hned pozorovati nějaké proměny v poměru Jednoty k vyšší vzdělanosti. Dokud náboženství bylo hlavním a vládnoucím činitelem v Jednotě, těžko bylo, aby podněty ke kulturnímu povznesení přišly z vlastních jejích řad, byť i, jak ukazoval případ Krasonického, tu nějaké náběhy byly. Aby pak podněty ty přišly zvenčí, tomu bránila nálada výlučnosti a soběstačnosti, jež přese všecko hledání pravdy i jinde, i mimo okruh vlastní,

---

[1] To vysvětloval roku 1540 ve Štrasburce Br. Červenka Bucerovi (Gindely, Quellen 63).

[2] Tamže 64: „Ty pak, kteříž po žádostech jdou, časného něco buď svobody těla neb slávy hledají, napomenutím a kázní slovo k nápravě přivodí, tvrdočelné a neústupné i nekající jako sůl zmařenou vyobcovávají.“

[3] Tamže 63—64: Kdo chce co začíti, „ten smysl svůj vynésti svobodu má, zase i naučení se mu povlovně dává, neb naši jsou hotovi ku poznání lepšího, skrze kohož by jim koli z věrných a upřímných pán Bůh co zjeviti a posloužiti chtěl. Protož i nejnižších soudy a radami dobrými nezhrzejí, ano, je i oblíbíc, přijíti se nevzdalují; pakli vždy že by kdo upřímně, o dobré stoje, zabloudil, takového pěkně napravují.“ — Sr. i list ke králi Vladislavovi 1503 (Palmov I. 2. 155): „Nos omni haeresi renunciantes emendationi in dies vacamus.“

[4] Sr. u Zoubka (Beseda učit. 1883) 34 výrok Červenkův („nikdy že jsou se za tak dokonalé neměli, aby v ničemž věci jich neměly měněny býti“) a doklad z roku 1566: „Ne tak domácích věcí velebíme ... nýbrž k nedospělostem se známe a napravovati hotovost máme, aniž též toho tupíme, co pán Bůh jinde dobrého dělá a má ...“ A což by i tam dobrého nalezeno bylo, aby společným úsudkem ohledáno i přijato bylo (Gindely, Dekrety 224).

[5] Sr. Zoubkovy (str. 121—122) doklady o Červenkovi a Blahoslavovi.

[6] Sr. Zoubek 121.

při čemž někteří členové Jednoty měli příležitost hluboko nahlédnouti v život cizí, stále ovládala i nejbystřejší její hlavy. Je zajímavo, jak za cest na východ za pravou církví, na něž Bratry i po ustavení církve vlastní hnala neukojená stále tužba, v mysli prostého měšťana litomyšlského, původem však Pražana, Martina Kabátníka se spojila tradiční představa staršího husitství o Čechách jako zemi svaté a bratrská idea o Jednotě jako církvi Bohem vyvolené[1]. Než ani Br. Lukáš nevrátil se ze svých cest, jež ho vedly roku 1491, současně s Kabátníkem, na Balkán a roku 1497—1498 do Italie, nějak změněný: i on byl příliš pohřížený v názory své církve, aby byl přístupen dojmům ciziny. Byl i v Římě a přišel právě do Florencie (roku 1498), kdy tam byl oběšen a upálen Savonarola, a přinesl si domů nejen některé jeho spisy, nýbrž pravděpodobně i slavný spis Vavřince Vally proti donaci Konstantinově[2]. Ocitl se tedy Br. Lukáš v samém dosahu vlašského humanismu, avšak vnitřně jím dotčen nebyl: spis Vallův jistě naň působil více svou tendencí než kritickou methodou i slohovou formou. Sám potom říkával, vyznačuje tak vlastní povahu své celé činnosti životní, „že v Jednotě vše našel a odtud bral“[3].

Než právě na své druhé cestě Br. Lukáš musil uznati nedostatek vyššího vzdělání u sebe i u Jednoty, dožaduje se pomoci vlašských Valdenských (s nimi se tehdy mnoho stýkal), jejich větší stylistické obratnosti v latině, když bylo potřebí, aby se Bratří obrátili na krále Vladislava[4]. Avšak ani tehdy, třebaže Bratří již cítili převahu huma-

---

[1] Na konci svého cestopisu („Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira roku 1491 až 1492“, vydání J. V. Práška v publikacích České Akademie roku 1894) mluví — ne právě obratně — o návratu do země, z níž vyšel, „kteráž nám křesťanóm jest zaslíbena, zvláště česká nebo moravská i jiné okolní země“.

[2] Krasonický mluví o popravě Savonarolově i o spisu Vallově a listech Petrarcových ve spise „O svátosti těla a krve“ (po roku 1525) (Goll, ČČM. 1878. 396; o Savonarolovi týmiž slovy mluví i Krasonický v současném traktátu proti Caherovi: Goll, Quellen und Untersuch. I. 139), zde však bez souvislosti s Lukášem. V traktátě „O učených“ po zmínce o Petrarcovi a Savonarolovi praví (f. 4 a): „Bratr Lukáš tam [ve Florencii] tehdáž byl s Johannesem téměř za pět nedělí na lékařství a koupili několikery knížky jeho.“ O Savonarolově smrti se zmiňuje též Jan Vodňanský i o pobytu Lukášově ve Florencii (sr. J. Truhlář, ČČM. 1884. 534—535). O cestě Lukášově na Balkán sr. Lukášovy poznámky v „Obnovení“ (Goll 203 a Müller, Gesch. I. 249), též zprávu Blahoslavovu v „Summě“ (1556) u Golla, Quellen und Untersuch. I. 123. O pobytu jeho v Římě mluví Blahoslav a po něm Camerarius (Goll, tamtéž 66 a 123).

[3] Sr. schůzi úzké rady v Přerově roku 1566 (Gindely, Dekrety 224) i Blahoslavovu „Filipiku“ (1905) str. 101, jak prý říkával: „Nic sem nepsal, čehož bych v Jednotě nenašel.“ Na obou místech čteme hned námitky proti tomu.

[4] Blahoslav a Camerarius u Golla, Quellen und Untersuch. I. 123. 66 a d.; sr. i „Chelč. a Jedn.“ 312. U Cameraria se praví: „Attulerunt etiam literas scriptas

nistické kultury, nemělo to zatím žádných následků: k přímým stykům mezi Jednotou a humanismem ještě nedošlo, ačkoli Bratří v dalším styku s králem Vladislavem uznávali za potřebné svou sprostnou nevědomost omlouvati[1].

Toto jejich upřímné doznání, s nímž se ani jindy netajili, bylo však odpůrci do krajností přeháněno, jako by Jednota se vůbec skládala jen ze ševců, tkalců a drobných řemeslníků. Tak vznikla i tradice o vlastním duchovním otci Jednoty, o Chelčickém, jako o ševci, jenž ani psáti neuměl a jednotlivým částkám svých spisů dával jméno „kopyta", takže inkvisitor Jindřich Institoris, od něhož má tato tradice svůj původ, mluví o jeho spisu „O šelmě a obrazu jejím" jako o „liber copitorum"[2]; sám však Jindřich měl příležitost se přesvědčiti, že tradice o Jednotě a její úplné sprostnosti je tendenčně zveličena[3]. Nacházíme-li výtky Jednotě pro její sprostnost u lidí zcela ještě názoru středověkého, jako byl Jindřich, jehož českou obdobu lze viděti v Janovi Vodňanském[4], výtky, jež ovšem byly především diktovány tendencí náboženskou — tím větší odpor proti ní se pro touž příčinu vzbouzel u humanistů, dbajících právě na formální, stylovou stránku, zvláště jestliže kdo z Bratří se jí pohrdlivě dotekl. Taková výtka podráždila písaře kanceláře královské Dr. Augustina Käsenbrota, jenž již dříve o Bratřích mluvil pohrdlivě pro jejich pohrdání studiemi i proto, že u

ab illis [Valdensibus], qui latini sermonis adhuc Fratres putarent esse imperitiores." Ovšem podnět spíše, jak Goll míní, vyšel od Jednoty.

[1] V listu, nepochybně od Lukáše složeném, roku 1503 žádá Jednota, aby král spis její přijal jako „a rectis simplicibusque hominibus" a odpustil „ignorantiae nostrae ... Stamus quoque eruditioni humanae docerique volumus ex sacratis legis traditionibus ad sanumque sensum christianae religionis duci affectamus" (Palmov I. 2. 155); zde však výraz „eruditio humana" značí poučení, nápravu, nikoli vzdělání samo.

[2] Sr. Ferd. Schulz, Petr Chelčický v Osvětě 1875. I. 43—44, kde se sleduje rozvoj této legendy, jíž se neubránil ani Camerarius. S tím souvisela i kleveta, že na čí hlavu u Bratří vsedne moucha, stává se biskupem a umí hned latinsky a je učený, byť byl původně sedlák nebo řemeslník (uvádí ji roku 1505 dominikán Jak. Lilienstein: sr. Ball 50).

[3] Krasonický, „O učených" fol. 12b (sr. Goll 244[3]) vypravuje, jak jej na Moravě, „v jedné světnici" písař rychnovský Václav „uhádal a přemohl až do mlčení". O Krasonickém, s nímž též, jakož i s Tůmou Přeloučským, Jindřich v Olomouci disputoval, musil vyznati, že je „moribus satis conspicuus sufficientisque literaturae, fide tamen corruptus", a v psaní ho pak oslovoval: „dilecte frater" (Müller, Gesch. I. 312[103]). Také polemické pohotovosti Tůmy Přeloučského zakusili jeho odpůrci (sr. výše 22[7]).

[4] Sr. o něm článek J. Truhláře v ČČM. 1884. 535—536, 542. Také V. Koranda ml. roku 1479 vytýká, že „někteří sě oddělili od řemesla, ševcovstvie, krajčieřstvie, kovářstvie etc. i vydali sě na túlačky, pliskaniny, prázdnosti, aby tiem lépe a snáze požili bez práce dobrého bydla" (Manuálník 40).

nich káží ševci a koželuzi — takže Br. Jana Černého, ač jeho skvělé nadání uznával, srovnal s oním mužem, jenž, byv proměněn od Kirky ve vepře, nechtěl za nic býti opět člověkem[1]. Nás zde při tom zajímá, jak Černý hodnotí humanismus s ohledem na víru: on uznává Augustinovu obratnost jazykovou, avšak vytýká mu, že není obeznámen ve vědě Písma sv., neboť jeho řeči jsou kořeněny „více pohanským kořením nežli moudrostí božské výmluvnosti". Je patrno, kam se kloní zájem Bratrův a čemu dává přednost. Není tím ovšem řečeno, že vnitřním obsahem sprostný Bratr zůstával za humanistou a že by humanista pro svůj aristokratismus vždy i kulturně vynikal nad něho: tak i Bohuslav Hasištejnský tehdy v poměru k účasti žen na literatuře stejně s Dr. Augustinem zaujímal stanovisko, jež při srovnání s Bratry není mu nijak ke chvále[2].

Proti humanismu byli Bratří zatím zaujati, pozorujíce na jeho příslušnících, jak vzdělání není v příčinné souvislosti s opravdu mravní praxí životní. Působily tu zajisté vlašské zkušenosti Lukášovy, avšak mohlo působiti i to, co bylo možno o povaze humanismu poznati i v Čechách samých: snad i pohoršlivý případ známého šiřitele humanismu Konrada Celtesa v Praze r. 1491, jenž svými frivolními posměšky tak vzrušil utrakvistickou veřejnost[3], nezůstal leckterým Bratřím neznám.

[1] Sr. Jos. Truhlář, Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894) 112—114 i Müller, Gesch. I. 308—311. Jan Černý mu vytkl „verborum pompaticum ornatum", začež kromě uvedeného v textu přirovnání sklidil započtení mezi lidi „excordes insipidosque prorsus et mentis et animi", kteří zvykli ozdobou slov pohrdati „illota et hispida aure". Müller (309) u Černého shledává více historického smyslu a přirozeného pochopení než u chlubivého humanisty. — Výtka Augustinova o ševcích atd. se opakuje pak v různých variacích. V Ivančicích za pobytu Blahoslavova, roku 1569, žáci školy městské napsali na dveře školy bratrské posměšky končící podobně: „Nonnullus tamen est sartor textorque sutorque, qui, surgens festo, ruminat verba dei" (Winter, Život a učení na partikul. školách 70). Ještě Komenský roku 1633 v „Otázkách některých" připomíná, jak pro nedostatek škol a vzdělání jazykového nerozumní lidé se Jednotě posmívali pro tkalcovství a ševcovství (Müller v Mon. Germ. Paedag. IV. 345).

[2] Šlo o Martu z Boskovic, sestru známého příznivce studií humanistických v Mor. Třebové, pana Ladislava, jež však přes to byla Sestrou — když roku 1507 se ujala Jednoty zvláštním listem u krále Vladislava. Dr. Augustin ji za to nazval: „non Christi hospita, sed tabernaria diaboli" a Bohuslav vidí v tom řízení ďábelské a praví o panně Martě, „nemoudré mužatce", že by se podle své jmenovkyně raději měla držeti přeslice (J. Truhlář 153 a Müller, Gesch. I. 343—344; sr. i Zoubek v Besedě učitel. 1883. 78 9).

[3] Sr. článek J. Truhláře („Kterak se zachovali nejstarší humanisté k národu českému") v ČČM. 1880. 479 a d. i „Humanismus a humanisté" 41—43: mělo to nepříjemné následky i pro M. Jakuba ze Stříbra, s nímž se Celtes stýkal a jenž byl i ve styku s s Jednotou (sr. výše str. 24). Na Bratry mohly působiti i klevety, šířené Bohuslavem Hasištejnským, o vlašském humanistovi Jeronymu Balbovi, jenž přijel roku 1499 do Prahy a zde se 2 leta zdržoval (sr. apologii Truhlářovu tamtéž 96—97; Tomek, Dějepis města Prahy IX. 231 pomluvám těm věří).

A odpor humanistů proti bratrské sprostnosti i jejich útoky na Jednotu tuto nepříznivou náladu v ní k humanismu jen podporovaly.

Zatím bylo jen málo výjimek, jež by Jednotu v té příčině s humanismem smiřovaly. Kromě přátel z českých kruhů humanistických, Viktorina Kornela ze Všehrd i M. Jakuba ze Stříbra, kteří však přece určitých mezí nepřekročili a zjevně k Jednotě nepřistoupili, byl to v Čechách Řehoř Hrubý z Jelení a v Němcích slavný Erasmus Rotterdamský. První, Řehoř, v jednom malém traktátu, zda kacíře sluší pronásledovati či s láskou snášeti, napsal vzácná slova, jež jsou jedním z prvních paprsků náboženské snášelivosti u nás, že by nechtěl všeho světa vzíti za to, aby řekl, že „všickni Mikulášenci, všickni ti Bratří, jimž říkámy pikharti, i jiné roty budou pro bludy své zatraceni, poněvadž nevím způsobu při tom, vůle nebo srdce jich“ [1]. Erasmus si opět naklonil Bratry, když roku 1519 český humanista Jan Šlechta ze Všehrd při popisu českých poměrů náboženských Jednotu charakterisoval tím, že tato „ničemná sekta“ si za biskupy a kněží volí laiky nevzdělané a ženaté [2] a že pohrdá všemi starými i novějšími doktory; tehdy Erasmus ve své odpovědi se vlastně Bratří ujal, připouštěje, že nevzdělanost kněží by byla snesitelna, jen kdyby zbožnost tento nedostatek nahrazovala, a také schvaluje, přičítá-li se více autority Písmu než doktorům, jen když se tito úplně nezamítají [3]. Odtud si Bratří vzali podnět, aby roku 1520 poslali k Erasmovi do Antverp posly s „apologií“ (z roku 1503), prosíce za jeho úsudek. To však se mu v jeho beztoho obtížné situaci tehdejší vůči nunciovi Aleandrovi nezdálo býti vhodné, aby nepodal svým odpůrcům vítanou zbraň přímým souhlasem s kacíři, a proto odepřel s omluvou, že by mu to bylo nebezpečno a že by to bylo na ujmu i šíření jeho spisů [4]. Ani zakročení bratrského příznivce, zemského hejtmana moravského Arkleba z Boskovic, nemělo jiného výsledku [5]. Právě toto zakročení ukazovalo, že resignace starších Jednoty, s jakou přijali výsledek prvního poselstva, pravíce slovy Písma: „Nepřijímáme od lidí svědectví!“ — nebyla zcela upřímná: Jednotě záleželo již na mínění činitelů veřejných rázu Erasmova, jež mohlo jim býti záštitou při stálém nebezpečí nových persekucí. Jeví se v tom již uznalý respekt ke kulturním hodnotám i k jejich vlivu v životě veřejném,

---

[1] Truhlář, Humanismus a humanisté 173; v otázce války se Hrubý právě k Bratřím klonil (v jiném traktátě). Ovšem, zda o tom Bratří věděli, určitě nevíme.

[2] „laicos rudes et literarum expertes, uxores et liberos habentes“.

[3] Sr. Goll, Quellen und Untersuch. I. 124 [22] i Müller, Gesch. I. 393—394.

[4] Sr. „Summu“ Blahoslavovu u Golla, Quellen und Untersuch. I. 124—125 i Müller, Gesch. I. 395.

[5] O tom sr. referát Šustův o spisu P. S. Allena, The Age of Erasmus (1914) v ČČH. 1916, 191—192.

jenž Bratry za nedlouho povede k stykům s Lutherem. Již na tuto dobu se hodí slova, jichž užil později (r. 1567) Blahoslav: „Nemůže adolescens pojednou hned v jedné hodině neb v jednom měsíci zruosti v muže: a musí v jedné ruce lžíce a v druhé meč držán býti od těch, jenž chrám stavěti chtějí a mají“[1]. A v Jednotě již tehdy svítalo přesvědčení, že ani ona, chtějíc vybudovati svůj chrám, svou církev, a chtějíc ji obrániti před cizími útoky, neobejde se bez prostředků, jež jí může podati vyšší vzdělání.

Třeba přiznati, že stále dosud bylo to těžko, když domácí, pražská universita Bratří ani svým stavem, ani osobnostmi nepříznivých jim mistrů[2] nelákala a když i v sousedství německém university byly ve svém duchu katolickém zaujaty proti kacířským Čechám[3], na čemž se mnoho nezměnilo, ani když zde vzrostl vliv humanismu, neboť jeho předsudky proti českým husitům nebyly menší, třebaže z jiných důvodů. Za takových okolností ani po změně svého poměru k otázce moci světa nemohla Jednota najíti positivních vztahů k humanistické kultuře, dokud tato reformační vlnou nebyla i jejímu ideálu náboženskému přiblížena. Že však i Jednota sama by byla konečně přece cestu k sblížení našla, ukazuje již roku 1507 bratrský překlad, vcházející již v přímý styk s humanismem: byl to překlad dialogu „poety velmi slavného“, jak český titul udával, Maffea Vegia mezi Filaletem (Pravdomilem) a Pravdou, jež, uchýlivši se na poušť, vypravuje svému ctiteli o svých strastech mezi lidmi, dialogu, jenž vyšel v Litomyšli u bratrského tiskaře Pavla Meziříčského[4]. Je to patrný krok dále od Lukáše, od jeho přinesení spisu Vallova: překladatel již přímo si vybírá předmět z literatury humanistické, ne náboženský nebo mravoučný traktát, nýbrž již umělecké dílo, ovšem stále v duchu bratrské rigorosnosti mravní, přihlíže je více k tendenci a obsahu než k vybrané formě. Byl to příklad podnětný, jehož vliv dříve neb později se musil ukázati podobným zčeštováním vhodných kusů humanistických[5]. Je viděti z toho, že huma-

---

[1] „Filipika“ (vydání Slavíkovo) 102.

[2] Roku 1512 M. Vavřinec Třeboňský je opět vyhlašuje za urputné odpůrce všeho vzdělání („literarum hostes acerrimi“: Truhlář, Humanismus a humanisté 132, 148).

[3] Vzpomeňme, jak se Luther roku 1519 v Lipsku ulekl výtky Eckovy, že jde ve stopách Husových! Lasický (u Zoubka v Besedě učitelské 1883, 68) vedle „nedostatku příčin a pomoci doma“ uvádí i „bázeň před nakažením modlářstvím a bludy, jakž bývalo v papežských školách“.

[4] Truhlář, Hum. a humanisté 148; zajímavý ten spis, bohužel, známe nyní jen podle jména, ač Hanka jej ještě měl.

[5] Roku 1520 v Bělé Oldřich Velenský z Mnichova vydal „Spis vtipný Marsilia Ficinského, kterak Pravda k kardinálu Riariovi přišla...“ i „Dvanácteru správu boje křesťanského od Jana Piky, hraběte Mirandulského, mierně vypsanou“. Již

nismus přestával býti Jednotě strašákem, jemuž třeba se v každém případě vyhýbati.

Anonymní tento překlad je zajímavý i tím, že vyšel tiskem. Není to však první doklad rostoucího zájmu bratrského o tento nový a účinný způsob publikační. První jeho stopu lze snad najíti již o 30 let dříve, asi na počátku let sedmdesátých, kdy však, je-li opravdu správné mínění, že tu již jde o tisk bratrský, původ jeho musíme zatím hledati jinde, mimo Čechy, pravděpodobně v Norimberce, kam později vedou i jiné stopy knihtiskařské činnosti bratrské[1]. Podle povahy věci lze připustiti možnost, že knihtisk bratrský se začíná již v době Řehořově, a že tak Bratří v této příčině stáli velmi blízko samému počátku českého knihtisku vůbec: pro jeho význam pro šíření i utvrzování svých zásad měla Jednota jistě záhy živé pochopení, ježto šlo o nejúčinnější a poměrně nejlacinější prostředek k vzmáhání lidové nábožnosti, na níž Bratřím tolik záleželo a jež byla jim vlastně totožnou s lidovou kulturou vůbec.

První tiskárna bratrská, když již před tím Bratří tiskli v Norimberce, vznikla roku 1503 v sídle Bohuše Kostky z Postupic, v Litomyšli, i jeho podnětem a prvním tiskařem tu byl zmíněný již Pavel z Meziříčí: první kniha zde tištěná náleží ještě do téhož roku[2]. Za litomyšlskou

---

před tím, roku 1519, Velenský vydal knihu Erasma Rotterdamského „O rytieři křesťanském“ a roku 1520 hned ještě tři kusy rázu satirického: „Rokování dvú osob, Paškvilla a Cyra“, „Kratochvílné listy a žaloby chudých a bohatých před Saturnem... od Luciána, řeckého mudrce“ i „Rozmlouvání svatého Petra apoštola a nejsvětějšího Julia druhého, papeže.“ Velenský je tu nejen tiskařem této již silně humanistické literatury, kde nechybí již ani pohanská mythologie, nýbrž i překladatelem. Sr. Hanka, České prvotisky v ČČM. 1852. IV. 101—103 i Gindely, Gesch. d. Böhm. Brüder I. 163—165.

[1] Krofta u Golla, Chelč. a Jedn. 245[1] se důvodně domnívá, že tiskem tím byl latinský traktát opata slovanského Ondřeje o těle božím panu Vaňkovi Valečovskému, tedy ještě před smrtí jeho roku 1472. Ovšem podivné jest že by Bratří zde vydávali spis latinský. Sr. i Tobolka, České prvotisky (až do roku 1500). 1910, str. 69 č. 2.

[2] Sr. Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století (1906) 525: zde jako první kniha vydaná se uvádí „Epištola Cypriána mučedlníka“ z roku 1507; avšak u Müllera, Gesch. I. 524 najdeme zprávu o zlomku českého textu listu ke králi Vladislavovi z roku 1503, jenž prý ještě toho roku byl v Litomyšli tištěn. Proti mínění starším, že v Ml. Boleslavi byla již zřízena tiskárna na konci 15. století (sr. Hanka, České prvotisky v ČČM. 1852. IV. 85 Korab, Vývoj knihtiskařství a české prvotisky, 1880, 64 i Zíbrt, Z dějin česk. knihtiskařství, 1913. 43), se Winter (tamtéž 525[5] a i v dalších spisech) přidržel mínění Barešova (Pam. Arch. XIX. 175) o založení asi roku 1518, ač o tom sám není zcela přesvědčen. — Walter Dolch, Der Druckerkatalog der Dr. Ed. Langerschen Bibliothek in Braunau i. B. (1913; sr. Volfuv referát v ČČM. 1913. 398—400) podle toho, že knihy, vydané v Litomyšli od Pavla z Meziříčí, jsou tištěny stejnými typy jako tisky

následovala roku 1518 bratrská tiskárna v Mladé Boleslavi, založená Br. Mikulášem Klaudiánem, jenž před tím téhož roku v Norimberce opatřil tisk první mapy Čech: ještě roku 1518 vyšel v Mladé Boleslavi Nový zákon. O rok později vznikla třetí tiskárna bratrská v Bělé[1]; tiskárny bratrské na Moravě patří až době pozdější. Význam knihtisku bratrského hned v první době dobře naznačuje statistika inkunabulí (do 1526): z počtu skoro 180 českých inkunabulí vůbec připadá, pokud je známo, 75 na Prahu, na Jednotu 57[2]. Většinou jsou to knihy náboženské, avšak mihne se mezi nimi i kniha praktická, lékařská[3] a nechybí tu ani „Pranostika“[4].

Okolnost, že mezi prvními tisky najdeme i knihy lékařské, mohla by se zdáti podivnou, srovná-li se s tím jistý odpor, jenž byl u Jednoty proti lékařství a jenž souvisel s jeho blízkými styky s barvířstvím a lázebnictvím, netěšícím se v kruzích reformačních dobré pověsti, jako již i před husitstvím nebylo k lázebnictví vážnosti[5]. Lázně byly tehdy zároveň i zábavnými místnostmi, a proto nedůvěra lidí mravně přísnějších byla pochopitelná. Přes to však ani v Jednotě nenajdeme zákazů obecných, namířených proti lékařství v podobném duchu, jako již Táborství

---

z tiskárny Jeronyma Hölzla v Norimberce, o němž víme, že u něho tiskl před rokem 1518 Br. Mikuláš Klaudián — soudí, že knihy ty byly tištěny v Norimberce a že tiskárna v Litomyšli vlastně neexistovala. K podobnému mínění na stejném základě dochází též o tiscích plzeňských a mladoboleslavských z let 1498—1518, jakoby podobnost typů nebylo možno vysvětliti jinak, při čemž by nebylo třeba přecházeti určitá udání tisků samých o jejich původu. K poměru českého tiskařství k Norimberku sr. Fr. Spina, Tschechischer Buchdruck in Nürnberg am Anfang d. 16. Jhh. (Prager Deutsche Studien. IX. Heft, 1908), kde najdeme soupis českých tisků z Norimberka (doplněk v referátu Zíbrtově v ČČM. 1908. 380).

[1] Sr. Winter, Děj. řemesel 525—526, Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čech. (1909) 313, Život a učení na škol. partik. 64—65. Dodatečná poznámka „Cum gratia et privilegio Reverendissimi Generalis in ordine“ (sr. Hanka, České prvotisky v ČČM. 1852. IV. 86) ukazuje na Br. Lukáše, jak uznává i Müller, Gesch. I. 392 ^{282}, a je dokladem, jak si biskupové bratrští osvojili censuru knižní, patrně každý ve svém okrsku.

[2] Sr. Winter, Děj. řem. 524 a 526: z Litomyšle je známo inkunabulí 24, z Ml. Boleslavě 25 a z Bělé 8.

[3] Roku 1519 v Ml. Boleslavi Klaudián vytiskl „Zprávu a naučení ženám těhotným a babám pupkořezným“ (sr. Hanka, České prvotisky v ČČM. 1852, IV. 87), jako již před tím roku 1517, ještě v Norimberce, opatřil tisk „Herbáře“ Jana Černého (Winter, Děj. řem. 526).

[4] Sr. „Pranostika z té, ješto latinským jazykem v Normbergku jest vytištěna“: v Bělé r. 1519 (Hanka, České prvotisky v ČČM. 1852, IV. 101).

[5] Sr. Winter, Děj. řemesel 554, jak ve 14. století nesměl lázebník býti konšelem. Přes úřední svědectví, jež doznávají, že řemeslo lázebnické je chvalitebné, přece obecné mínění lázebníkům nepřálo, kladouc je téměř na úroveň povrženého řemesla katovského (sr. tamtéž 555 ^{4}). O lázebnicích sr. též Winter, Řemeslnictvo a živnosti 672 a d.

se obracelo proti „lékovníkům“[1]: bratrské zákazy o tom se týkají jen kněží[2]. Jinak bylo Bratřím trpěno čísti „knihy doktorské neb které kroniky neb jakákoli napsání neb traktáty krom biblí“, avšak s výslovnou výhradou, „že ne proto jsme je mezi se pustili aneb je mezi sebou trpíme, abychom jimi zcela se spravovali, než že při něčem hoditi se mohou“, jak tím, že jsou zde části o Bohu i životě mravním, tak i za účelem apologetickým proti odpůrcům, „abychom před jejich důvody a smysly opatřiti se mohli“. Proto také se omezuje kruh, kdo spisů mimobratrských mohou užívati, latinských nebo českých: nejsou to lidé „ledací“, nýbrž jen ti, jimž to Bratří svěřili a kteří by toho mohli „sobě neb jiným k dobrému požíti“, neboť je jen málo spisů bez přídavků „škodlivých a některých bludův a lží pouhých“[3]. Tento rys utilitaristický je pro Jednotu i později význačný: vyšší vzdělání, i když se Jednota již bude o ně starati, není věcí o sobě, nýbrž slouží mravněnáboženskému ideálu bratrskému. Že nechuť k lékařství nebyla směrnicí obecnou, jež by snad byla i závadou členství v Jednotě, vidíme i z toho, že již v 15. století mezi nejstaršími Bratry najdeme Velikého Víta, později lékaře v Přerově[4], a hned potom známého Jana Černého i Mikuláše Klaudiána, lékaře a tiskaře zároveň, jenž, jak již dotčeno, Jednotě opatřil i tisk jejích prvních knih lékařských, z nichž kniha babická byla přímo jím složena[5].

Jestliže lékařství se tedy laikům přímo nezakazovalo, zato slyšíme to kromě právnictví[6] o alchymii a astronomii, jež v duchu doby byla

[1] O tom Martin Kolář, Řemesla i obchodové, kteří starým Táborům dovoleni a nedovoleni byli v Pam. Archaeolog. VI. (1865) 151—152. Ve výčtu hříšníků z 15. století u I. J. Hanuše, Malý výbor ze staročeské literatury (1863) 40 jsou též: „kúzedlníci, hadači, čarodějníci, věšci, zaklínači, lékovníci, baby et qui ad eas vadunt.

[2] Agenda z r. 1501 ustanovuje, aby „žádný s kněží s žádným o nic se před světským nesoudili bez povolení starších, ani se v lékařství neb světské řízení dávali, ani v panské služby aneb pro živnost v obchody a aby bez rady starších nic nekupovali na zemi“ (Gindely, Dekrety 56). Poznámka u Wintra Život církv. 44 je příliš obecná a tím nesprávná.

[3] Gindely, Dekrety 59 k roku 1504 (odsuzují se tu zvláště Tomáš Aquinský „a jemu podobní“).

[4] Sr. výše str. 22[4].

[5] Klaudiána Blahoslav v „Summě“ (1556) — u Golla, Quellen und Untersuch. I. 124 — jmenuje „vir eruditus et insignis medicus“. Později, roku 1546, zemřel v Bělé Br. Mareš, „člověk velmi pobožný, dobrý, prostý, upřímný, vážný, k tomu i lékař znamenitý a vznešený, jemuž v tom Pán Bůh žehnal a skrze to i Bratřím z mnohých přátely vzdělal“ (Fiedler, Todtenbuch 232).

[6] Roku 1506 bylo přímo ustanoveno: „Žádný z nájmu řečníkem býti nemá pod pokutou církve“ (Gindely, Dekrety 96), avšak hned dále se vliv vyřízení otázky hlavní o „moci světa“ prozrazuje ústupky i v této věci, jež ovšem jsou provázeny různými výhradami, majícími zabrániti jejich zneužívání. V době Blahoslavově najdeme již i lékařství spojeno s kněžstvím, jako v případě Jana Rychnovského, jenž byl

vlastně astrologii a spadala pod pojem „hádání a věštcování“ [1]. Než obratem k světu rostl kromě zájmu historického i smysl pro vědy přírodní. K zájmu o minulost vedly kromě úcty k památkám po předních osobách Jednoty i zřetele apologetické: slyšíme, jak hned v době nejstarší byly v Žamberce uchovávány bratrské písemnosti u jednoho z členů úzké rady [2] i jak záhy přední osoby (Tůma Přeloučský, Lukáš, Krasonický) nejen starou látku sbíraly, nýbrž ji i literárně zpracovávaly [3]. Tak se v Jednotě udržovala značná známost historie, ovšem jen potud, pokud byla v souvislosti s osudy Jednoty [4]. V příčině věd přírodních je zajímavá poznámka Krasonického o příteli Jednoty, M. Jakubovi ze Stříbra, jenž „učil se i jiné pohanskému umění, tot. o přirození všech věcí, skrze něž mnozí bez víry dohrabali se až k Bohu, jakož psáno, že od velikosti stvoření byl by stvořitel poznán“ [5]. Je to hlas v Jednotě zcela nový, jenž obracel pozornost k disciplinám až dotud zde úplně zanedbávaným. Že však to nebyl zjev zcela osamocený, svědčí již před tím Klaudiánovo vydání mapy Čech; leč i zde se shledáme s charakteristickým detailem, naznačujícím stále živou náboženskou náladu bratrského prostředí, s obrázkem vozu, do nějž s obou stran jsou koně zapřaženi, dobře známým již ze starší tradice bratrské [6].

---

vysvěcen 1540 a zemřel v Paskově 1569: „divných smyslův a rozumův člověk ten byl zvlášť k lékařství. Phisicus mněl se veliký býti“ (Fiedler 251).

[1] Roku 1500 mezi „zlými obchody“ se uvádějí: „Kostkářství, hry, kejklové, maléřství, věštcování, hádání, čarování, lichvy, alchymi, rufianství, nevěstčí obchodové, hudby atd.“ (Gindely, Dekrety 128). Také u Táborů k čarodějníkům, hadačům, zaklínačům a kouzelníkům se hned připojují alchymisté (sr. Kolář v Pam. Arch. VI. 152).

[2] Müller, Gesch. und Inhalt der Acta Unitatis Fratrum v Zeitschr. für Brüdergeschichte 1913. I. 66—67: při odpadnutí tohoto člena mnoho památek bylo pro Jednotu ztraceno. Než i tak se jich porůznu dosti zachovalo. Hlavní ztráta stihla Jednotu v té příčině požárem bratrské knihovny v Litomyšli 1546.

[3] Sr. též úvod Bidlův k I. svazku „Akt Jedn. bratr.“ str. 8—9.

[4] Roku 1540 ve Štrasburce Kalvin se Br. Červenky též vyptával na „činy a příběhy starých Čechův, jakož v pravdě nejedni znamenití a učení muži o ty věci velmi rádi se mnau zmínku činili, jimžto k nemalému podivení jsau veškeré tehdejší a zase i nynější“ (Gindely, Quellen 69). V té příčině právě Červenka byl mužem, jenž vedle Br. Jana Černého nejspíše z Bratří mohl Kalvinovi podati dobré informace: Nekrologium bratrské (Fiedler 251) jej přímo zve „historicus“ (sr. i Blahoslavovu „Grammatiku“ 289 o tom, jak v mládí Červenka čítával „mnoho psaní starých Čechů“).

[5] „O učených“ f. 13 b. Krasonický dále se zmiňuje, jak M. Jakub později se zvláště zabýval studiem Wyclifa. Jakub podle toho náleží v onu řadu proslulých v přírodovědě jmen na universitě pražské, jež od dob M. Křištana z Prachatic a Jana Šindela uchovávala zvláště v astronomii slavnou tradici, až za hranice pronikající (sr. Tomek, Dějepis města Prahy IX. 227—228).

[6] Hanka, České prvotisky v ČČM. 1852. IV. 104—105. — Také učitel Blahoslavův, Br. Volf v Přerově, zabýval se vědami přírodními („uměl i fizyku“; Fiedler, Todtenbuch 235).

Tyto podněty se zatím obracely spíše k řídkým jednotlivcům, soukromě studujícím, než ke školství bratrskému, jež ani v době Lukášově podstatně se nezměnilo, leč že počet škol vzrostl a tak postupně výchova domácí byla nahrazována školskou; rychlejšímu vzrůstu škol bratrských ovšem silně vadil nedostatek hmotný, ježto nebylo tu jako u škol jiných starých nadání a vlastní prostředky Jednoty, pro niž starý ideál chudoby neztrácel půvabu a přitažlivosti, byly skrovné, byť i po obratu od počátku 16. století mezi ní přibývalo také členů bohatších[1]. Škola bratrská, ať jde o dorost kněžský, jenž při bohoslužbě zcela české necítil potřeby latiny, nebo o laiky, je dosud školou čistě českou, rozdílnou od obvyklého tehdy typu škol městských, školy to partikulární, v níž latina byla předmětem hlavním[2].

Ani za Br. Lukáše, jenž jinak je svou rozsáhlou činností literární a organisační druhým tvůrcem Jednoty a jenž svými katechismy, postillami i svým kancionálem (z roku 1519) nejen kněžím podal znamenité pomůcky, nýbrž i platně povznášel náboženskou úroveň lidovou, se znalost latiny, vlastního tehdy klíče k vyššímu vzdělání, nestává potřebou, pod jejímž vlivem by školství bratrské bylo nově zřízeno, třebas učených mužů v Jednotě přibývalo[3]. Lze v tom viděti vliv samého Lukáše, jenž přes velikou proměnu, jejímž byl v Jednotě největším jménem, chtěl svou církev udržeti na cestách staré sprostnosti bratrské, poněkud se přizpůsobivší nepřekonatelnému tlaku poměrů, v nichž ji bylo žíti. V té příčině pro budoucnost byly úmysly Lukášovy konservativní: on cestu, původně příliš úzkou a nyní rozšířenou, nechtěl již dále rozšiřovati[4], zvláště si nepřeje, aby vzestupem vzdělání nebylo jeho dílo zachváceno zmatky různých mínění, jaké právě od vystoupení

---

[1] Sr. jak roku 1558 Bratří odpovídají Ant. Bodensteinovi, jenž chtěl býti přijat do Jednoty: „Ceterum in Bohemia tibi aliqua certa sede et victu lautiori prospicere non possumus, quia ipsimet his caremus, in diem fere vivimus et labore manuum nostrarum victum conquirimus, nullos redditus annuos habentes . . .“ (Gindely, Quellen 248). Komenský r. 1633 v „Otázkách některých“ v historickém přehledu, proč Jednota více nevzrostla, uvádí, že byla to „chudoba, že neujavše se otcové výsadních, důchody opatřených církví a škol, nemohli statečných pomocníků po sobě potahovati, jich odkud nemajíce“ (Zoubek v Besedě učitel. 1883. 179). Sr. i list Jana Černého 1556 Albrechtovi Pruskému o chudobě kněží bratrských: „Omnia sunt nostra humilia“ (Gindely, Quellen 115).

[2] Sr. o tom Winter, Život a učení na partikulár. školách 517 a d.

[3] Blahoslav v „Summě“ (u Golla, Quellen und Untersuch. I. 125): „Oriuntur hoc tempore et alii viri docti et pii, quorum libri paulatim circumferuntur in Boemia.“

[4] On řekl k Vojtěchovi z Pernštejna, chtějícímu vstoupiti v Jednotu: „Humiles sunt, domine, et angustae apud nos regni coelestis fores, te tales quaerente, ne se ingredientem flectere sit necesse“ (Skalský, Zeitschr. für Brüdergeschichte 1908. II. 6[16]).

Lutherova nastaly v Německu a jejichž byl bedlivým a o církev svou se obávajícím pozorovatelem. Vyšší vzdělání se mu stává sladkým jedem, před nímž, ač ho sám užil, chce Jednotu vystříci. To dal určitě najevo ve stycích s Lutherem.

Luther, jemuž se roku 1522—1523 dostalo o Jednotě informací dostatečných, jak nepřímo od jiných, tak vlastními zprávami bratrskými[1], soudil o jejích členech velmi příznivě, že jsou „mnohem blíže čtení svatého, nežli všichni jiní". Avšak právě při hlavní otázce sporné, o poměru víry a skutků, vadila mu formální nejasnost latinského překladu, kterou zástupci bratrští omlouvali tím, že v českém originálu je znění lepší, a tato okolnost byla mu podnětem k žádosti, jež se, tentokráte vlídně, přátelskou rukou, dotkla otázky vyššího vzdělání, připadající mu jako základní nedostatek Jednoty. Prosil Jednotu, aby nepohrdala jinými jazyky, zvláště latinou, řečtinou a hebrejštinou, ježto tyto pomáhají „k jasnějšímu porozumění Písma božího"[2].

Odpověď, kterou Br. Lukáš[3] napsal za Jednotu, byla energickou apologií dosavadního poměru Jednoty k vyššímu vzdělání[4]. Ve svém zaujetí šla tak daleko, že místy zdá se nám, jako by to mluvil onen anonym z roku 1499: také Lukáš přičítá učenosti, mnišské zbožnosti i sporům, jež zvláště vznikly ze snahy o jednotnou bohoslužbu latinskou, všecko to zlo, jež později v církvi nastalo. Zamítá doktory — přímo naráží na jejich souvislost s Antikristem — „kteří od pravdy k básním, jichž Zákon neučí", se obrátili a jejichž učenost beze vší kázně působí jen spory, zmatek a zavedení; pokud šlo o věrnost a poslušnost Zákona a nikoli o knižní učenost a chápání Písma, byl v církvi pokoj. Bratřím záleží ne tak na tom, aby se Písmo chápalo „pro samo smýšlení a rozumění", což vede k nadutosti a svárům, nýbrž — a zde Lukáš přichází k otázce hlavní, jež Bratry od Luthera dělila — „pro následování a činění jeho. Neboť ne mluvitelé ani posluchači Zákona spravedliví budou, ale činitelé". Bratří nepotřebují proto znalosti cizích řečí, jež slouží k hlásání evangelia nevěřícím, a neustanovují učitelů, kteří jsou

---

[1] Sr. o tom kromě příslušných partií u Müllera, Gesch. I. článek Čihulův, Poměr Jednoty Bratří českých k Martinovi Lutherovi ve Věstn. Spol. Nauk 1897 č. IV.

[2] Čihula 20 a Müller, Gesch. I. 413 i 504[538]: „Denn ich erfare, wie die sprachen ober die mass helffen tzum lauttern verstandt gotlicher schrifft." Spalatinovi Luther psal 2. července 1522 o bratrské apologii (z roku 1511): „nisi quod obscura phrasi et barbara utuntur pro Scripturae phrasi" (Müller 410).

[3] O jeho pravděpodobném autorství Müller, Gesch. I. 413: česky vyšla 16. září 1523 a Lutherovi byl poslán její německý překlad.

[4] Čihula 34—35 i Müller, Gesch. I. 416—417 ji pokládají jen za přátelskou výměnu názorů, Winter, Život a učení na partikulár. školách 65[1] však ji pokládá za tak ráznou, že mohla vésti k ochlazení styků, k zamlklosti. — Slovně odpověď, pokud jde o naši otázku, uvádí též Müller v Mon. Germ. paed. IV. 323—325.

„v umění školném a řemeslném“ na zvláštních vysokých školách vychováváni, nýbrž vybírají z lidu Čechy i Němce, „by pak co i latině zapáchali“, kteří božským poučením a lidskou službou k pravdě dospěli a jsou hodni, aby jí i jiné učili; tak tomu bylo i v prvotní církvi, kde také učitelé byli z lidu a téže řeči s ním, bez školní a knižní učenosti a universitního vzdělání[1]. I je pochopitelno, že sice někteří více umějí, „však v řeči nedospělí jsou a zvláště v jazyku latinském neb německém“ — a jejich překlady i výklady v těchto jazycích mají velké nedostatky. Zajímavým, byť i ne zcela správným důvodem této neochoty k učení jiným jazykům je též přiznání, že Bratřím nikdy nešlo o nějakou propagandu v cizině, nýbrž chtěli prý jen „sami sobě doma a svým dověrným těmi věcmi sloužiti, v jazyku toliko českém pracujíce . .“[2].

* * *

Lze pochybovati o tom, zda celá Jednota stála za Lukášem, jenž, odsuzuje některé stinné stránky vyššího, vyspělejšího vzdělání s jeho sebevědomým individualismem, vedoucím nutně k různým míněním a sporům, i s jeho nedbalým hodnocením kázně mravní, hlavního to požadavku bratrského, odsoudil zároveň věc samu a stával se hlasatelem simplismu staré Jednoty i „menší stránky“. Avšak autorita Lukášova byla dosti mocná, aby všecky námitky a odpory již předem umlčela.

[1] O žácích praví Lukáš, že Bratří je na učení v Písmech sv. dávají pěstounům a představeným, aby tito, počínajíce u slabik a prvních pravd, učili je vše si získati, míti a toho užívati i vlastní spáse rozuměti beze všech věcí marných a zbytečných. — Kdybychom soudili jen podle toho, sotva bychom přišli k mínění, že byla již tehdy nějaká světská škola bratrská a nikoli jen výchova dorostu kněžského, na nějž zde Lukáš myslí, u jeho „hospodářů“, kněží bratrských.

[2] Podle Lukáše, ač před tím praví, že za učitele se ustanovují Češi nebo Němci, by se zdálo, jakoby Bratří byli jen samí Češi. Jejich styky s Valdenskými v Němcích, v Braniborsku, nebyly bez tendencí propagačních, jež tu representuje Br. Tomáš z Landškrouna s jiným ještě bratrem, jenž umí německy, takže několik set Valdenských přišlo do Čech a na Moravu a přidalo se k Bratřím (sr. Müller Gesch. I. 178, 180). Němečtí členové Jednoty již v době Lukášově měli německý text bratrského katechismu („Otázky a naučení dětinská“, sr. Müller v Mon. Germ. paed. IV. 29 a d.) a brzo po něm se jim dostalo i překladu bratrského kancionálu (sr. J. Jireček v ČČM. 1862. 51 a 96). Kritiku, dosti ostrou bratrské neznalosti jazyků podává Komenský ve svých „Otázkách některých“ (u Zoubka v Besedě učitelské 1883. 178 a Müllera v Mon. Germ. paed. IV. 344), neboť, kdyby prý Bratří starší „uměním jazyků statečně byli zásobeni, byli by mohli rovně tak mocně celé církve a krajiny reformovati jako Luther, Zwinglius, Calvin a jiní a sám před tím Hus“. Veliké dary vnitřní u nich mnoho neprospívaly bez odvahy vyjíti na světlo; nedovedli se tak ani brániti proti odpůrcům a darů svých neuměli jiným sděliti. Tím se stalo, že ani v obcích, kde Bratří byli patrony, se nevzmáhali, a že učení, kteří s nimi sympatisovali, jich nepodporovali, jak by mohli.

I další generace uznávala, že byl to „muž pobožností i uměním vznešený“, „muž veliký a znamenitý, suo tempore theologus nulli in tota gente nostra secundus“ [1], jakého „nikdá v Jednotě nebylo“ [2]. A jestliže Lukáš pokládal zanedbání kázně za nebezpečí, jehož se má Jednota vystříhati více než pronásledování nepřátelského [3], dovedl sám až do smrti tuto podmínku soudržnosti Jednoty pevnou rukou udržeti.

Zdá se, že k nespokojencům, kteří se však za života Lukášova proti němu neodvážili protestovati, náležel vedle generace mladší, jež již roku 1533 v nové apologii neváhala se přiznati ke své přízni k vědám [4] — i starý druh Lukášův, Krasonický. Alespoň on to byl, jenž krátce po smrti Lukášově vystoupil spiskem „O učených“, zde častokráte již uvedeným, na obranu učených proti výtkám, jimiž „někteří vzbuzovali a vzbuzují nepokoj při Jednotě bratrské a až dosavad nepřestávají, dovodíce starými, že při Bratřích jinak bylo a jak tehdy Jednota bratrská dobře stála, dokud sprostnými a neučenými se zpravovala: ale, jakž moudří a učení se do Jednoty dostali, jinak se změnila, zvláště při mravném životu a některých ceremoniích. A to se dělalo a dělá a mluvilo až i podnes, jedni po druhých se vzbuzujíce, nic místně nevědouce, ani počátku znajíce“ [5].

Podnět k tomuto vystoupení Krasonického byl však konkretnější a důležitější než povšechné opětování tradičních výtek. Po Lukášovi, jehož schopnosti vůdcovské smiřovaly nespokojence s poslušností, kterou jim ukládal, i s onou zásadou sprostnosti, které hájil, jež však právě u něho, muže vzdělaného a zkušeného, neměla v zápětí zjevných škod pro Jednotu, na první místo podle jeho výslovného přání [6] vstoupil Br. Martin Škoda, jenž již před rokem 1516 byl jedním ze čtyř biskupů a jenž při smrti Lukášově jediný z nich zbýval [7]. Ten byl „velmi pobožný muž a prostosti milovník“ [8], pro kteréž vlastnosti asi získal si přízeň Lukášovu. To však nezaručovalo, že opravdu se na místo jeho hodí. Naopak zdálo se, že vrací se doba prvního biskupa Jednoty,

---

[1] Blahoslavova „Grammatika česká“ (vydali 1857 I. Hradil a J. Jireček) str. 57 a 177.

[2] Blahoslav u Fiedlera, Todtenbuch 226; ve „Filipice“ jej týž nazývá „mečem vybroušeným“ od Boha do Jednoty přivedeným (str. 103). O jeho učenosti soud Blahoslavův sr. ve „Vadách kazatelův“ (vydání Slavíkovo 1905) 67 a 72.

[3] Sr. citát z něho u Skalského v Zeitschr. für Brüdergeschichte 1908. II. 5 [14].

[4] Sr. Winter, Život a učení na partikul. školách 66: Bratří tu prohlašují, že mají vědy rádi, zvláště ty, jež pomáhají k utvrzení pravdy a k potlačení bludů.

[5] Fol. 2 a—b.

[6] Závět Lukášova u Fiedlera, Todtenbuch 225: „A ten mi se zdá nejpříhodnější, B. Martin Škoda, k té prvotnosti, a jiní suffrachánové buďtež!“

[7] Müller, Gesch. I. 389, 391.

[8] Fiedler, Todtenbuch 227.

Matěje Kunvaldského, jemuž Škoda byl podoben až na jednu vlastnost, která hned na počátku jej od něho odlišila: na samostatné vystupování po způsobu Lukášově. Jestliže však se u Lukáše sneslo jeho papežské gesto[1], nebylo tomu tak u Škody, nemajícího autority ani vladařských schopností svého předchůdce: nastávalo zde svým způsobem nebezpečí, jehož se chtěli Bratří vyvarovati již roku 1500 po smrti Matějově ustanovením, že mají býti biskupové čtyři[2].

V září 1529 se sešla synoda v Brandýse[3] a podle obvyklého způsobu, cedulkami[4], na nichž každý kněz měl napsati jedno jméno nebo dvě nebo tři, měla se vyšetřiti vůle boží, kolik má býti zvolených, jeden nebo více. I shledáno třetího dne, že Jan Domažlický (= Roh) má 32 hlasů a Václav Bílý i Ondřej Ciklovský po 29 hlasech[5]. Při rozhodnutí o přednosti mezi zvolenými Škoda se dopustil „kvapného povědění, bez rady a všeho soudu rozmyslného, ano i losu", prostě určiv za prvního po sobě Václava Bílého. A při tom zůstalo, ač mělo býti vlastně jen rozhodnuto, kdo má z obou zvolených, kteří dostali stejný počet hlasů, následovati po Janu Rohovi, jejž největší počet hlasů kladl již sám na druhé místo, hned po Škodovi[6].

Proč to Škoda učinil, pochopíme, všimneme-li si toho, kdo byl přeskočen a komu se dostalo přednosti. O Václavu Bílém víme, že byl „statečný muž a staré pobožnosti milovník"; Ondřej Ciklovský, „zakrnělý člověk, zuřivý, výmluvný, velmi svobodný a hned právě udatné

---

[1] Sr. jak Jan Vodňanský jej zve „protipapežem" (u Müllera, Mon. Ger. Paed. IV. 56).

[2] Gindely, Dekrety 38—39. Důvodem k tomu je, že biskupem (jediným) by se mohla státi „(osoba) málorozumná, svého dluhu neznající, neb o sobě více držící": „jaká škoda jiným a sama jak blízká osidla škodlivého, aby se v pejchu pozdvihl a více se mněl býti, nežli by byl."

[3] O udání „okolo sv. Matouše" sr. Fiedler, Todtenbuch 226 i „Historia Fratrum" — v ČČM. 1862. 203 — i Jafet v ČČM. 1861. 148; Fiedler, Todtenbuch 226 hned dále při úmrtí jednoho ze zvolených, Ondřeje Ciklovského (28. října 1529), praví — je to poznámka Jiřího Israele — že byl za biskupa zvolen „nětco méně nežli rok před smrtí": opravdu šlo jen o jeden měsíc.

[4] O volbě cedulkami sr. Gindely, Dekrety 39 a 236 (zde je přímo zmínka o Rohovi).

[5] Několik osob jiných mělo 8 hlasů ostatních. Tak rozumím větě u Krasonického („O učených" f 23 a): „Některé [cedule] ukazovaly netoliko v úzké radě na ty, ale i na jiné v Jednotě, zvlášť mezi kněžími, dobře-li se pamatuji, nad osm hlasův neb napsání nebylo více, kromě tří osob jako na tyto tři: B. Václava" etc. Srovn. i níže str. 48[4]).

[6] O případu tomto vlastně bližší podrobnosti podal jen Krasonický („O učených" fol. 22 b a d.). V „Historia Fratrum" (universitní rukopis I. 733) se o tom praví: „při čemž se bylo stalo změnění losův." V Jafetově „Meči Goliášově (v ČČM. 1861. 148) najdeme k tomu poznámku: „A tu se stalo to, jakž staří poznamenali, že vyšších hlasů osoba přestavena jest níže, čemuž Pán Bůh nepožehnal."

mysli člověk“, byl, jak někteří pravili, „B. Lukášů[v] vopičník, jemuž se nechtěly ty škorně dobře trefovati, divný člověk, avšak Bohu věrný a statečný muž v slovu i v skutku, mocný v auzké radě byl“. Naproti tomu o Janu Rohovi po jeho smrti čteme, že byl „Čech výborný, arcibiskup neb patriarcha biskupův, kterýž jako vorel nad Augustou atd., velmi vtipný muž, ačkoli neučený, než Němec dobrý a mnoho jazyků čítal a rozličné věci zpravoval v legacích atd.“; knězem byl od roku 1518[1]. Z charakterik těchto zdá se býti patrno, že Václav a Ondřej byli konservativci v duchu Škodově, kdežto Roh nepochybně (třebas neměl školského vzdělání, přece přirozenou bystrostí — zjev to v Jednotě ne ojedinělý — i pílí se pak sám velmi vzdělal) náležel ke skupině Krasonického. Škoda snad přejitím Jana Roha, jenž se v seznamu biskupském ocitl až na místě posledním[2], chtěl tradice Lukášovy posíliti.

Proti tomu hned na příští schůzi úzké rady v Prostějově Krasonický, asi nejenom za sebe[3], podal protest, ježto prý porušením pořadu bylo nedbáno i vůle boží, jež se ve výsledku hlasování cedulkami projevila[4]. Zdá se však, že v úzké radě, kde byl silný vliv Škodovy strany „sprostných“[5], nepochodil, a proto se odhodlal k napsání zvláštního spisu „O učených“, jímž dále své věci hájil.

Jeho historický výklad o postavení učených v Jednotě i prospěchu, jaký z nich tato měla, jakož též o zřízení bratrského řádu kněžského roku 1467, jež se také stalo losem, vůlí boží, má za účel vyložiti nesprávnost postupu Škodova, jímž byl los a tedy i vůle boží „zlehčena“, i škodu, jakou by z toho mohla Jednota míti, kdyby se

[1] Fiedler, Todtenbuch 226, 227 a 233. Charakteristika Rohova je z péra Blahoslavova, jenž však pravděpodobně i první dvě psal. V charakteristice Ondřejově u Fiedlera je jiná interpunkce („... statečný, muž v slovu i v skutku mocný, v auzké radě byl“); avšak táž charakteristika v „Historia Fratrum“ (v ČČM. 1862. 203), o jejímž poměru ke „Knize úmrtní“ není dosud jasno, má ke konci variant, jenž zdá se mně podávati interpunkci správnější: „... avšak Bratřím [u Fiedlera: Bohu] věrný a statečný muž v slovu i v skutku; ne nemocný v úzké radě byl.“

[2] Není to jen u Jafeta (ČČM. 1861. 148), nýbrž i v Historia Fratrum (ČČM. 1862. 203) a také ve zmínce u Fiedlera, Todtenbuch 226 (zde však se nejmenuje Václav Bílý) zdá se tak býti.

[3] Gindely, Gesch. I. 215 jej jmenuje seniorem úzké rady: u Fiedlera, Todtenbuch 227 se Krasonický nazývá „prvním v radě po biskupích“; u Jafeta (ČČM. 1861. 148) v soupise jejích členů z roku 1529 je Krasonický první.

[4] Fol. 23 b: „Proč pán Bůh všecky jiné přeskočil více než dvadceti stupni, jakož cedule ukazovaly na jiné, a na ty tři spadl los a to rozumně na jednoho, kterýž i ta dva převýšil třemi hlasy?“

[5] V soupisu Jafetově (str. 148) z 10 členů zde jmenovaných o Václavu Vrouteckém, jenž roku 1552 zemřel jako nejstarší člen rady a v úzké radě byl mnoho let, víme od Blahoslava, že byl „velmi pobožný starček ... velmi přívětivý a vážně se měl“ (Fiedler, Todtenbuch 237); o Janu Kuchaři, jenž zemřel 1532, přímo slyšíme, že byl „pius, vir simplex“ (tamtéž 227).

to rozneslo[1]. Vlastní podstatu sporu, o níž šlo mezi skupinou Krasonického a Škodovou, lze postřehnouti z narážek o případu Matějově z let devadesátých, kdy se ukázalo, že učenost není v rozporu s pravou sprostností[2]. Ani v tomto případě zástupce „sprostných", Škoda, nejedná správně, kdežto právě Krasonický, jako zástupce směru druhého, si přeje, aby vůle boží platila na prvním místě, nemoha připustiti, „abych, vůli boží jistou pomina, lidské bez soudu a vážnosti byl poddán a pomáhal, leč by všech bedlivé usouzení bylo"[3].

Jestliže konečnou ostrou poznámkou o úřadu jako věci případné, jež se dává i odjímá, „jakž z bratra Matěje složen nejpilnější úřad" — narážel Krasonický na možnost odnětí úřadu Škodovi anebo alespoň přednosti v pořadí Václavu Bílému, stalo se pak to druhé, ač nevíme, kdy, vyloučením Bílého „ze všeho", zatím co Jan Ciklovský zemřel ještě roku 1529, nežli spis Krasonického byl napsán[4]. Byl-li Škoda obrácen zpět v minulost, stařičký Krasonický, jako kdysi za velikých sporů před více než 30 lety, měl smysl pro potřeby života i jeho vývoje přes to, že i on v další tradici bratrské žil též jako „staré prostosti milovník", avšak zároveň s význačným přídavkem, že byl „muž rozumný", bakalář a „člověk učený"[5], a proto jeho mínění mohlo najíti ohlas u mladších, z nichž Jan Augusta právě roku 1529 v Brandýse byl přijat za jáhna,

---

[1] „Až i prvními mohlo by vikláno býti": totiž mohlo by se to zpět vztáhnouti i na minulost, zvláště na události z roku 1467.

[2] Krasonický neváhá osobivou domýšlivost Matějovu i jeho druhů, jako by „na sprostných a neučených, hloupých, dobrých lidech" nejbezpečněji byla Jednota založena, vyhlásiti za lstivou léčku ďáblovu: „Podobně by bylo, kdyby dům ustaven byl na sloupích i vybráni byli všickni sloupové a toliko střecha na krovích držala aneb visela do některého větru a bouře, aneb sama sešla. Tožť konec domu!... To sobě schovejte, zprostní, což máte za sprostnost a neučení za zjevení boží, tomu nerozumějíce, že všemi obyčeji, kteréž za moudré a učené měli, všudy je převyšovali učení a moudří v sprostnosti." A dokládá to srovnáním Klenovského s Matějem, o nichž bylo obecné mínění, že „podobno jedno k druhému jako nebe od země" (fol. 24 a—b).

[3] Fol. 27 b. Totéž praví již dříve (fol. 23 b): „Však, což božího jest, to prvotně na svém místě stůj, leč by opět s radou rozumně předsevzato bylo a proti Bohu nic nebylo: tomu já neodpírám."

[4] O Ciklovském sr. výše 47[3]. O Václavu Bílém, jenž zemřel 1533, dí Fiedler, Todtenbuch 227: „Potom zas přijat, když pokání činil atd. a knězem toliko byl." Gindely, Gesch. I. 215 jako duvodu vyloučení domýšlí se nemravnosti, avšak omylem zde zaměňuje Bílého Ciklovským. Jafet (ČČM. 1861. 148) vidí v obojím případě výstrahu boží na prospěch Rohův; o Bílém praví, že umřel, „jsa zmařený". — Zdá se, že i Blahoslav na volbu z roku 1529 naráží ve své „Filipice" (str. 108), praví-li, že dvakráte Buh „skrze učené a pobožné" pomohl Jednotě „a při dvojích věcech, 1. zlých skutcích, 2. zlých a falešných smyslích": po prvé se to stalo, jak praví, „před šedesáti lety a víc". — Krasonický zemřel již 25. ledna 1532 (Fiedler, Todtenbuch 227): zda se dočkal vyloučení Bílého, nelze určiti.

[5] Fiedler, Todtenbuch 227.

aby se již roku 1531 stal knězem a roku 1532 s jinými vrstevníky členem úzké rady a hned též biskupem[1]. Škodovi bylo zápasiti s rostoucí oposicí, jež nechtěla se dát vázati přílišnými ohledy na staré tradice Jednoty, zvláště v poměru k luterství[2] a jež dovedla si vymoci i vstup do úzké rady[3]. O jejím zájmu také o lepší vzdělání svědčí důraz, jaký kladla nejen na přípravu dorostu kněžského, nýbrž i těch, kdo již v Jednotě nějaký úřad měli, nevyjímajíc ani nejvyšší správu Jednoty[4]. A byl to brzo potom, roku 1538, sám Luther, jenž zatím z nových poselstev bratrských se mohl o Jednotě a její povaze lépe poučiti a jenž v předmluvě ke konfessi bratrské, vydané tehdy jeho přičiněním ve Vitemberce, pochválil Bratry, že, ačkoli se dříve, hledíce ujíti nesnadnostem sofistickým, vyhýbali vědám, nyní jsou „nemálo vzdělanější“[5].

Než tento směr Augustův v Jednotě, jenž v touze po uznání veřejném neváhal zabývati se plány dohody jak s domácími novoutrakvisty, tak s Lutherem samým, záhy byl novými zkušenostmi ve své horlivosti ochlazen, zvláště proměnou, jaká se stávala s bratrskými studenty na universitě vitemberské, jež stojíc ve světle obou velikých jmen německé reformace, Luthera i Melanchthona, posléze od počátku let třicátých smířila Jednotu s universitním vzděláním. Než nebyly to jen jejich sympatie k luterskému učení vůbec, jež brzo potom při

[1] Historia Fratrum (ČČM. 1862.) 203—205.

[2] Sr. u Gindelyho, Gesch. I. 506[9] usnesení sněmu bratrského roku 1531, „že se starých spisův předchůdcův zastávati nechtí, pokud v čem pobluzují“. Sr. i jeho „Dekrety“ 141—142 o kázni kněžské, o uvolnění starších „tvrdých“ předpisů.

[3] Hist. Fr. (ČČM. 1862. 205) praví, že noví členové s Augustou, „vidouce, že rada úzká jest mdlá, sami se domlouvali, aby vzati byli“.

[4] Gindely, Dekrety 141 k roku 1531. Zde, při zmínce o těch „kteříž v prvotnosti k zprávě vší Jednoty postaveni jsou“, je narážka na „spisek o tom v nově učiněný“, jenž tu čten a přijat. Netýká se to spisu „O učených?“ — O poměru mladých k vyššímu vzdělání srovn. i výše 46. — Jak roku 1536 Jan Roh a Br. Volf napsali „čeládce bratrské“ v Přerově psaní, „jakž by měli v svém povolání hodně choditi a k svým povinnostem hodně státi“, sr. Hist. Fr. (ČČM. 1862. 209).

[5] Sr. Winter, Živ. církv. 49 a Život a učení na partikul. škol. 66. O obnově styků s Lutherem sr. Čihula (Věst. Spol. Nauk 1897) 39 a d. Již před tím roku 1533 v předmluvě k bratrské apologii Luther sice napsal, že nemůže slovům a řeči bratrské rozuměti, avšak hned dodává, že nechce se příti o slova, kde ve smyslu není rozporů: „Ain yegklicher vogel singet, wie im sein schnabel gewachsen ist, und ain yegkliche sprache hat ire aygen art und weyse, von der sachen zu reden, wie dies alles wol sich findet, wa man ain sprache in die andern verdolmetschen sol“ (Gindely, Quellen 33). Roku 1538 při novém jednání s Bratry (o opravě data sr. Čihula 51[60]) Luther, slibuje bratrskou Apologii i Konfessi opraviti, pravil s veselou tváří: „Vy tam neumíte ani latině ani německy dobře, ale my zde latině i německy dobře umíme. Protož chci já je sám korigovati“ (Gindely, Quellen 56). O Lutherově chvále Bratří po stránce náboženské a mravní roku 1539 a 1540 sr. Bidlo, Jednota I. 37—38. — Roku 1540 ve Štrasburce Bucer při večeři mluvil s Petrem, barvířem z Litomyšle, německy a s Červenkou latinsky (Gindely, Quellen 62).

jejich návratu nepříjemně působily na Bratry, nýbrž byly to hlavně volnější názory mravní, jež si vitemberští studenti domů přinášeli jako doprovod luterského učení o ospravedlnění věrou, v němž životní praxe se tak úzkostlivě neváţila jako v Jednotě. Tím byla citlivě dotčena mravní rigorosnost, jež i v obnovené a světu se přizpůsobivší Jednotě byla stále jedním z hlavních zřetelů a měřítek životních[1]. Nové rozpaky vůči universitnímu vzdělání z toho vzniklé vyjádřil roku 1542 Augusta sám ve Vitemberce k Lutherovi (přidávaje se opět k mínění Lukášovu z r. 1523, jež výslovně uvádí), že těžko je míti důvěru v budoucnost německé reformace, dokud zájem vědecký o tolik má přednost před péčí o mravnost[2].

Příznivější vztah k vyššímu vzdělání měl zajisté také svůj odraz ve školství bratrském. Nevíme-li ani z této ještě doby o něm určitějších podrobností, přece lze souditi, že již humanismus, zesilovaný kromě účinků Vitemberka i vlivy domácími, působil i nějak na způsob vyučování na školách bratrských[3]. Snad k tomu ukazuje též okolnost, že roku

[1] Sr. dojem z vystupování studentů Hynka Perknovského, Václava Mitmánka a Jiříka Poděbradského u Mikuláše Slánského (Gindely, Quellen 45—46), kteří „svobodu těla“, také „pod jménem a zástěrou svobody křesťanské“, do Jednoty „příkladem svým zlým i svými řečmi marnými uvodili, Luteryanům nedobře vyrozuměvše. Ale v tom jim z vůle boží překaženo“.

[2] „... quam diu per illorum scholas et academias tantam scientiae tantillamque conscientiae videant [Fratres] suscipi curam“ (Gindely, Quellen 32).

[3] Winter, Život a učení na partikul. školách 66[3] proti mínění Bidlovu (ČČH. V. 188) myslí, že sedmiletý Vilém z Rožmberka byl roku 1542 na škole mladoboleslavské, „na učení, kteréž tam mezi Pikhartskými bratry kvetlo“. Winter tu užívá kroniky z roku 1688 (ČČM. 1845 339), prodloužení to Hájkova do roku 1546 (sr. Jireček Rukověť I. 222), jež, jako i jinde, je v tomto případě ohlasem Březanova „Života Viléma z Rožmberka“ (sr. vydání z roku 1847). Březan však oné relativní věty („kteréž tam ...“: sr. str. 27) nemá, a je to vsuvka z konce 17. století, takže pravděpodobnějším zdá se býti mínění Bidlovo, že pan Vilém byl v Mladé Boleslavi v rodině pana Arnošta Krajíře, s jehož syny a spolu s jedním mladým Šlikem „za některý měsíc“ užíval jen soukromě vyučování „učeného preceptora z Witemberka, Matiáše příjmím Polej (kterýž potom do Polsky dostal se, a byl kancléřem u hraběte z Górky)“. Když na podzim vypukl mor, strýc Vilémův Petr z Rožmberka žádal pana Krajíře, aby syny i Poleje poslal na Krumlov. Než to Krajíř neučinil a Vilém se vrátil na Krumlov sám. Podle toho bylo by lze se domnívati, že na bratrské škole mladoboleslavské tehdy ještě sotva se učilo latině, nebo jen v míře, jež požadavku Krajířovu nestačila leč bychom připustili, že i podle zprávy Březanovy lze uznati, že Polej nebyl soukromým učitelem nýbrž byl — snad první příklad cizince na škole bratrské (nikoli Němce, neboť němečtí Bratří měli též své školy), zvláště k tomu do Čech povolaného od pana Krajíře — učitelem na škole bratrské. Ostatně cizincem byl i Gyrk, o němž sr. hned dále. Víme však též, že roku 1540 nejstarší syn Krajířův Arnošt při slavnostní ordinaci kněžské předzpěvoval (Gindely, Gesch. I. 253—254) což se spojuje s míněním, že byl žákem na škole bratrské (sr. Ball, Das Schulwesen etc. 84, jenž však jinak přijímá doklady ne právě zaručené). — O Polejovi již u hrabat z Górky (roku 1548) sr. Bidlo, Jednota brat. I. 39[1]); roku 1540 byl ještě ve Vitemberce (tamže I. 38[1]).

1544 v Litomyšli se připomíná jako učitel Jan Jirek, jinak Gyrk, původem Slezák, bakalář, jenž „německy lépe než česky uměl, latiník ne zlý“ [1]. I z toho, jak již více se v Čechách čtou knihy latinské a německé, lze souditi na větší znalost cizích řečí i na odpovídající tomu stav vyučování na školách bratrských [2]. Než nelze toho přeceňovati: rozhodují o tom místní i osobní poměry, záleží na hmotné podpoře, jíž se školám dostává, i na osobnostech jejich učitelů. Proto netřeba se diviti, že na konci let čtyřicátých v Prusích při jednání s theology tamními neznalost jazyková stále činí Bratřím značné obtíže [3] a že z téhož důvodu je nemožno poslati knížeti Albrechtovi Pruskému bratrského kazatele [4]. Důležité při tom jest, že přes nedůvěru, kterou vzbuzovaly zkušenosti se studenty poslanými do Němec, se v tom ani v letech čtyřicátých neustává, třebas se tak neděje a ani pro hmotné překážky nemůže díti ve větších rozměrech [5]. Vadila tomu také reakce, jež po marných po-

---

[1] Fiedler, Todtenbuch 245. O jeho činnosti v Prusích sr. Bidlo, Jednota bratrská v prvním vyhnanství I. (na str. 14. zve se v současném dokladu „Němec výborný“). Poznámka u Fiedlera, že „učil pacholata“, svědčí, že jde tu o školu i pro děti jiné než pro dorost kněžský. O výchově tohoto v této době podává zprávy roku 1540 ve Štrasburce Bucerovi Červenka, jak „čeleď“ přijímají správci sboru k sobě nebo posílají jinam a tu se mládenci zkoušejí atd.; nad touto „sprostnou správou“ Bucer až zaslzel (Gindely, Quellen 65); sr. Müller v Mon Germ. Paed. IV. 503 a d. i Winter, Život církevní 487 a d.

[2] 1540 píše Augusta za Jednotu Bucerovi, že jeho knihy latinské a německé se k nim dostaly, „a my, kteříž něco latině a německy umíme, velmi pilně jsme ty knihy ... čtli“ (Gindely, Quellen 59—60). Současně víme od Červenky, že některé spisy Kalvinovy se v Jednotě „velmi hojně“ čtou (tamtéž 37).

[3] Jiří Israel sice zná trochu latinsky, ale při obtížné otázce dogmatické se ostýchá latinsky mluviti a profesor university královecké Stafylus se s ním pak domlouvá polsky (Gindely, Quellen 95); při tom z Bratří Gyrk a Urban Hermon jsou rodilí Němci; sr. Bidlo, Jedn. I. 51 a d.

[4] Bratr Jan Černý to na počátku roku 1556 knížeti zajímavě vysvětluje: není k tomu vhodných lidí, kteří umějí německy, neboť někteří takoví zemřeli, jiní zestárli a mladší, „quos habemus, nondum eo eruditionis pervenere, ut jam tantis rebus sufficere possent. In nostra unitate, etiamsi qui eruditi ac linguarum periti juvenes sint, tamen donec probentur, ad ministerium non admittuntur ...“ Kdyby tak i jiní činili, nebylo by mezi evangelíky tolik rozporů a sekt. — Dále Černý přichází k otázce vyššího vzdělání vůbec. Mezi kněžími bratrskými není boháčů — ani „homines excellentes, philosophicarum disciplinarum doctrina ornati aut in artibus adeo exercitati, magnifici titulis, insignati, doctores magistri, etc. Tam egregium donum Dei deest nobis, non inveniuntur tales viri, qui philosophica subtilitate et linguarum cognitione instructi et adeo magnum assecuti nomen, nobiscum spreti, mundo invisi, laboribus, periculis, paupertati et aliis id genus [sic! eius generis] miseriis immersi esse velint“ (Gindely, Quellen 114—115).

[5] Roku 1543 tak byl poslán Blahoslav „na učení“ do Slez, do Goldberka, kde tehdy působil Val. Trotzendorf a kde Blahoslav pobyl rok, načež byl ve Vitemberce také rok „s některými jinými mládenci“ (Fiedler, Todtenbuch 257); byli to jak víme odjinud

kusech Augustových o dohodu s novoutrakvisty a luterány nastala v Jednotě uprostřed let čtyřicátých, k níž uznal za vhodné se připojiti i sám Augusta.

Byl to jeden z těch zvratů, jež opakovaly se občas v Jednotě, s litostnou touhou se vracejíce k jejím počátkům, jakoby to byla země zaslíbená, z níž bratří odešli a do níž není návratu. Po stycích s luterstvím, jež zanechaly svou patrnou stopu i v učení Jednoty, v nových jejích konfessích, v nichž tu a tam její vůdcové přece učinili ústupky reformaci německé, jakoby procitlo vědomí viny na samostatnosti vlastní církve, a ve chvíli té — byto to roku 1546 na schůzi úzké rady v Ml. Boleslavi — starší bratrští se přímo obrátili proti vábivým illusím o dohodě s luterstvím, přiznávajíce, že „víc blesku v slavných výmluvnostech slov a v slibných lahodách řečí z umění jazyků (po čemž všecken svět dychtí) bylo jest, nežli celost a dokonalost pravdy Bohem zřízeného spasení“. Vraceli se opět k Lukášovi a k jeho „Knize zpráv kněžských“ z roku 1527, k jeho odkazu, jejž však Jednota brzo za luterského naladění odsunula[1]. Nyní uznávali zbytečnost hledání lepší pravdy mimo Jednotu, přesvědčivše se, že dostačí, dovedou li toho, co Bůh dal Jednotě, vděčně užívati. I usnesli se „za jednoho člověka“, „abychom na domácích věcech dosti měli a k nim se celým srdcem navrátili i napravili a je, ač by kde bylo potřebí, napravovali, co jsme pak kde opustili, pokání činili“.

A přede všemi ostatními byl to sám nejstarší biskup Jednoty, Br. Jan Roh, jenž s pláčem se kál ze svých dřívějších sympatií k luterství. Přímo prohlašoval, že „překážel sobě knihami německými“, jež mu sice přispěly, aby jasněji a lépe poznal věci bratrské, avšak samy mu nic

---

(sr. Bidlo, Jedn. I. 37) tři Litomyšlané Jan Rokyta, Adam Parix a Jakub Šturm i Jan Lorenc z Třebíče. — Již roku 1535 v Prostějově vytýkáno bylo jako příčina, „proč lid i čeleď nemá dověrnosti k zprávcům“, nejen „vysoké smýšlení o svém vtipu pročež ne brzo jinému povolí v pravdě“, nýbrž i „nezřízené vychvalování cizích spisů“ a „učedlníci převrácení, kteříž jinde učení schválili a domácí zhyzdili“ (Gindely, Dekrety 152). — O obtížích hmotných i o nepěkných zkušenostech se študenty poslanými do ciziny se zmiňuje též roku 1556 v zmíněném již listě k Albrechtovi Pruskému Jan Černý: „Nostri autem sumptus non sufficiunt nec sustinent, ut studiis vacantes juvenes in academiis alere possimus, immo quibus et sumptus suppeditavimus, qui utcunque in studiis non contemnendos fecere progressus horum pauci nobiscum manserunt, plures unitatem deseruerunt adeo carni potius libertas, divitiae, voluptas, otium ac hujus mundi vana gloria arridet quam paupertas, pericula, humilitas etc.“ (Gindely, Quellen 115); týká se to zvláště Dr. Václava Mitmánka.

[1] Sr. o tom článek G. A. Skalského, Bruder Lukas von Prag und die „Anweisungen für Priester vom Jahre 1527“ v Ztsch. f. Brüd.-Gesch. 1908. II. 1 a d. O schůzi boleslavské sr. Gindely, Dekrety 164—165. — Jak již roku 1534 se mluví o Br. Lukáši jako „jednom muži od Boha zvláštně osvíceném v psaní svém“, sr. Gindely, Dekrety 151.

lepšího nepodaly, než co nacházel v Lukášově „Knize zpráv“ i v jiných spisech bratrských: co zde bylo, „nikdyž v žádných jiných jsem nenalezl“. Jeho závěrečná výzva zcela odpovídala tradicionalistické náladě shromáždění: „A protož Vám, Bratří milí, není potřebí jinde hledati; máte doma dosti, čeho byste sebe i jiné dostatečně zpraviti mohli. A napomínám Vás, abyste v své věci domácí, kteréž v Jednotě máte, pilně nahlédali a jim dobře srozumívati se učili; najdete všecko, čehožkoli potřebovati budete.“

Tento hlas váženého patriarchy Jednoty[1], ozývající se právě před událostmi, jež mnohé z Bratří svými pro Jednotu tak nebezpečnými následky mohly jen utvrditi v přesvědčení o správnosti a včasnosti hlásaného návratu na starou cestu, nepřímo zatracoval i obrat, jaký v Jednotě již nastával v poměru k vyššímu vzdělání nikoli právě bez vlivu styků s reformační cizinou. Není pochyby, že usnesení boleslavské z roku 1546, podepřené v plné míře autoritou Rohovou, jíž potom nebylo zapomínáno[2], dodalo jen nové síly vžilému mínění bratrskému o zvláštním vyvolení Jednoty i o její soběstačnosti, jež stejně, jako již v minulosti, bylo i tehdy utvrzováním tradice o sprostnosti bratrské, nebezpečné to protiváhy všech snah o kulturní pokrok v Jednotě. Než právě v této významné době počíná v ní působiti osobnost, jež za krátko dovedla vtisknouti svůj ráz církvi bratrské a to především v otázce vyššího vzdělání, Br. Jan Blahoslav, a jeho dvacetiletému úsilí se podařilo uvésti v Jednotě otázku tu v pevné řečiště, aby již příště nebylo obav, jaké se nutně probouzely v bratrských zastáncích kulturního rozvoje, zvláště když v čelo protikulturních tendencí se postavil muž takové energie i schopnosti, jako byl Jan Augusta.

Blahoslav, vychovanec jak starých tradic bratrských, tak cizích universit, kde již s reformací se spojovalo zároveň i vzdělání humanistické, dovedl posléze i v Jednotě zjednati humanismu lepší přijetí, takže odtud i v Jednotě oba hlavní proudy časové, náboženská reformace i humanismus, se stékají. Blahoslav při tom byl podporován i novými podněty cizími, obdobnými dřívějším radám Lutherovým, jež Bratry při nevyhnutelném styku s jinými vyznáními, zvláště v Polsku a Prusích, kam Jednota za tuhého pronásledování v Čechách po přemožení odporu stavovského roku 1547 se z části uchýlila, znovu pobízely k účasti na ruchu kulturním v jejich vlastním zájmu. A tak vidíme, že

---

[1] Roh jenž zemřel již v únoru 1547 a nové persekuce Jednoty se nedočkal, v nekrologiu bratrském (Fiedler 233) se zve „arcibiskup neb patriarcha biskupů“ (sr. i výše str. 48).

[2] Sr. schůzi starších v Prostějově roku 1549, jak zde nálada kajícnosti za „mnoho vin a škodných nedostatků“ se hned spojuje se vzpomínkou na odkaz Rohův, aby se Bratří „napravili a obrátili, cizími učeními se nepletli“ (Gindely, Dekrety 169).

í po roku 1546 Bratří posílají své studenty na cizí university, čímž jen snahy Blahoslavovy a jeho přátel v příčině kulturní se posilují. Snahám těm se mocné podpory dostávalo nejenom vlivným postavením Blahoslavovým, jenž záhy se stal biskupem a jehož sídlo v Evančicích bylo pak hlavním střediskem kulturního rozvoje bratrského, a jeho vlastní hojnou a mnohostrannou činností literární, nýbrž i tím, že při tom se Blahoslav sám nevymykal z rámce tradičního typu bratrského, plně v lecčems právě přání Rohova z roku 1546, trvaje pevně na domácích základech Jednoty a snaže se všemožně i nadále zachrániti její nezávislost a samostatnost přese všecky styky, v něž jí bylo k různým vyznáním vstoupiti a jež nezůstávaly bez vlivu na její původní povahu. Byl v tom však charakteristický rozdíl mezi ním a Augustou, jenž také se dovolával starší tradice bratrské. Jestliže tato, zvláště v příčině staré sprostnosti bratrské, byla Augustovi, jenž v rozhodných chvílích neváhal se s ní rozejíti a přijmouti novotářské důsledky svých plánů, přesahujících meze Jednoty, prostředkem, sloužícím jeho ctižádosti, jíž však nelze upříti, že leckde byla ve shodě s hlavními potřebami národními — Blahoslav přes to, že vzpíral se všemu, co mohlo porušiti starý náboženský i mravní ráz Jednoty, dovedl s tímto tradicionalismem smířiti své požadavky kulturní, jejichž splnění ovšem pro budoucnost nutně připravovalo v Jednotě i proměny toho, co Blahoslav hleděl zachrániti, neboť stoupnutí kultury v Jednotě se nemohlo obejíti ani bez příslušných proměn v dosavadním náboženském i mravním charakteru Jednoty. I za Blahoslava a ještě po něm se udržovaly tradice o sprostnosti, o vyvolení i soběstačnosti Jednoty[1], bylo však nejvýš pravděpodobno, že tradice v této formě nebudou již míti dlouhého trvání a že zmizí tím dříve, čím rychleji v Jednotě proniknou zásady kulturního pokroku, prohlašované Blahoslavem a zastávané po něm i největším jménem Jed-

[1] O stále trvající tradici sprostnosti více dokladů podává nekrologium bratrské, kde charakteristika „pobožný, prostý muž" se vrací v různých variacích a s patrným uznáním autorů těchto zápisek. — O sebevědomé tradici vyvolení a přednosti Jednoty před jinými vyznáními lze z doby pozdější jako příklad uvésti kromě výroku Augustova z roku 1563 u Zoubka v Besedě učitelské 1883 33—34 (zde se Jednota klade nejvýše, jako „lid, kterýž se mimo jiné mně známé na světě nejblíže písmy svatými spravuje"; za ní mu teprve následují luteráni a pak čeští utrakvisté: „jiných již potom nevím") také list Huberta Langueta z roku 1570 Blahoslavovi, kde však to, co se zde vztahuje na české utrakvisty, se vlastně týká i Bratří: Languet vytýká, že utrakvisté si osobují přednost před jinými národy v pravém poznání („nescio quam peculiarem sanctimoniam sibi somniantes"), a proto se k protestantům nepřidávají, „ne vetere gloria excidant"; Blahoslav prý správně praví, že třeba hleděti jedině na pravdu bez ohledu na všecky vášně („affectus"), ježto Kristus vykoupil stejně Čechy, Němce, Francouze i celý svět (Gindely, Quell. 291). — Je známo, jak bratrská tradice o vyvolení vyznívá ještě u Komenského.

noty vůbec, Komenským, v němž dynamická stupnice kulturních snah bratrských dostoupila vrcholu. Co se z tradic těchto zachová, bude zladěno již s novým duchem kulturním i s jeho nutným doprovodem, s procitlou kritikou vědeckou, a bude se již vztahovati místo úzkých mezí malé církve na celý život národní. To byly naděje, jež úsilí Blahoslavovo i Komenského probouzelo, jež však tragickou katastrofou bělohorskou a jejími následky byly příliš záhy zkaženy.

Obsah.

Otázka vyššího vzdělání v Jednotě (Krasonický, Blahoslav a Komenský) 3-4. — Obdoby i rozdíly mezi českou reformací a humanismem 4-5. — Delší trvání původních tradic v Jednotě 5. — Valdenští a kultura 5-6. — Wyclif a Lollardi 6-7. — Milíč 7-8. — Matěj z Janova 8. — Tomáš ze Štítného 9. — Hus 9. — Táborští 9-12. — Jan Příbram 13. — Jakoubek ze Stříbra 14. — Rokycana a jeho posluchači 15-16. — Petr Chelčický 16-17. — Ustavení Jednoty bratrské 17-18; její biblismus a sprostnost 18-19; idea o vyvolení 19-21; představy eschatologické 21. — Lidé učení v nejstarší Jednotě 21-24. — Vliv učených a Br. Řehoř 24-25. — Vzrůst vlivu učených po smrti Řehořově 25-26. — Spor o ospravedlnění 26. — M. Havel ze Žatce a počátky školství bratrského 26-28. — Vzrůst Jednoty a spor o „moc světa“ 28—29; vítězství strany „bakalářské“ 29-30; krátká reakce sprostných i náprava ve prospěch učených 30-31. — Spor o vyšší vzdělání 1499 (anonym litomyšlský a Krasonický) 31-32; poměr jednotlivců k Jednotě 32-33. — Cesty Bratří po cizině: Br. Lukáš v Italii 33-35. — Bratrská sprostnost a odpůrci, zvláště humanističtí 35—36. — Bratří a humanismus 36-37. — Řehoř Hrubý z Jelení; Erasmus Rotterdamský 37. — Počátky obratu v Jednotě: překlady spisů humanistických 38. — Bratrské knihtiskařství 39—40. — Jednota a věda 40-42. — Školství za Br. Lukáše 43. — Lukášův konservativismus 43. — Lukáš a Luther 44-45. — Vliv autority Lukášovy 45-46. — Spis Krasonického „O učených“ 46; Krasonický a biskup Škoda, zástupce „sprostných“, při volbě biskupské (1529) 46-49. — Br. Škoda a generace Augustova 49-50. — Ochladnutí mladé generace 50-51. — Poměr k luterství a humanismu a školství bratrské 51-52. — Návrat k tradicím doby Lukášovy: biskup Roh (1546) 53-54. — Jan Blahoslav: smír Jednoty s humanismem 54-56.

Cena 9 Kč.

TISKEM POLYGRAFIE V BRNĚ.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BX
4921
U7

Urbanek, Rudolf
Jednota bratrska a vyssi vzdelani az do doby Blahoslavovy

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 18 11 11 020 9